

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(жовтень 2024 року)

Зміст

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)	5
HAUGEN v. Norway: нездатність органів влади захистити життя сина заявника, який страждав на психічні розлади та вчинив самогубство під час його утримання під вартою в звичайній тюремній камері – порушення	5
HARUTYUN KARAPETYAN v. Armenia: стверджувана нездатність органів державної влади з'ясувати обставини смерті дружини заявника, яка настала після проведення невідкладного медичного втручання – відсутність порушення	11
Стаття 3 Конвенції (заборона катування)	18
MEDVID v. Ukraine: стверджувана неефективність застосування нового механізму умовно-дострокового звільнення до заявника, засудженого до довічного позбавлення волі, який став повністю функціональним з 3 березня 2023 року – порушення (у період з моменту ухвалення остаточного вироку до 3 березня 2023 року); відсутність порушення (у період після 3 березня 2023 року)	18
Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)	24
NSINGI v. Greece: необґрунтоване відхилення національними судами вимоги заявника про виплату компенсації за шкоду, якої він зазнав унаслідок його незаконного позбавлення волі на підставі вироку, ухваленого щодо іншої особи – порушення	24
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	27
COSOVAN v. the Republic of Moldova (No. 2): застосування до заявника спеціальної конфіскації після закриття кримінального провадження відносно нього у зв'язку із закінченням строків давності – відсутність порушення	27
IVANOVVS v. Latvia (ухв.): стверджувана несправедливість кримінального провадження з огляду на використання недопустимих доказів, отриманих правоохоронними органами в результаті негласної операції, урівноважена забезпеченням процесуальних гарантій справедливого судового розгляду та низкою інших достовірних доказів – заяву визнано неприйнятною	32
MACHALICKÝ v. the Czech Republic: використання національними цивільними судами у своїх рішеннях щодо виплати компенсації	37

заявнику за порушене проти нього кримінальне провадження аргументації та формулювань, якими йому приписувалася наявність кримінальної відповідальності всупереч презумпції невинуватості – порушення	
SEVERIN v. Romania: використання доказів у кримінальному провадженні, порушеному за підозрою в корупції проти заявника – члена Європейського парламенту, стверджувано здобутих незаконним шляхом журналістами внаслідок провокації злочину – відсутність порушення	43
Стаття 7 Конвенції (ніякого покарання без закону)	47
CESARANO v. Italy: відмова судів зменшити заявникові покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк 30 років, що було наслідком його вибору не бути судимим за процедурою спрощеного провадження в період, коли законодавство надавало таку можливість – відсутність порушення	47
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	54
KAJGANIĆ v. Serbia: стверджувана неспроможність органів влади забезпечити заявниці, яка була захисницею обвинуваченого у резонансній справі, права на повагу до її репутації з огляду на опубліковану щодо неї статтю про її домовленості з посадовими особами надати обвинуваченому статус свідка в обмін на його неправдиві свідчення – відсутність порушення	54
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	59
AGHAJANYAN v. Armenia: неналежне з'ясування національними судами обставин звільнення заявника із займаної посади за розкриття під час інтерв'ю журналісту газети відомостей щодо його роботодавця, які стосувалися питань оплати праці, дотримання правил безпеки на виробництві тощо – порушення	59
GADZHIYEV AND GOSTEV v. russia: втручання у право заявників на свободу вираження поглядів шляхом застосування до них дисциплінарних заходів за публічну критику недоліків функціонування офіційних установ, у яких вони працювали – порушення	64
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	70
AMERISOC CENTER S.R.L. v. Luxembourg: відсутність законодавчого механізму інформування компанії-заявника про арешт її активів за кордоном, що призвело до пропуску строку оскарження наказу,	70

та відсутність подальшого перегляду доцільності продовження такого арешту всупереч вимозі пропорційності застосованого заходу праву на повагу до мирного володіння майном – порушення

DROZDYK AND MIKULA v. Ukraine: позбавлення права власності заявниць на земельні ділянки, якими вони володіли та користувалися впродовж багатьох років на підставі того, що ці ділянки знаходилися в межах охоронних зон залізниць і не могли бути передані у власність, без надання будь-якої компенсації – порушення 73

Рішення ЄСПЛ проти України 78

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

HAUGEN v. Norway (№ 59476/21)

Обставини справи

Справа стосувалася самогубства під час досудового ув'язнення сина заявника, який страждав на психічні розлади.

У 2019 році сина заявника, Х, який страждав на психічні розлади, після замаху на вбивство та інших злочинних дій, вчинених у стані психозу, було засуджено до примусового психіатричного лікування. Його помістили до закритого відділення стаціонарної психіатричної лікарні ІНТ Reinsvoll. В результаті госпіталізації та лікування ін'єкціями антипсихотичних препаратів стан здоров'я Х покращився. 11 грудня 2019 року його перевели до муніципального інтернату з меншими обмеженнями безпеки, де він жив спільно з іншими пацієнтами.

17 січня 2020 року він убив там іншого пацієнта і був звинувачений у вбивстві. Через ризик вчинення ним самогубства, Х було поміщено під варту до відділення № 1 в'язниці Осло, де утримувалися затримані, які потребували спеціального медичного лікування, і де його стан перевіряли кожні 30 хвилин.

30 січня 2020 року, зважаючи на загальний суїцидальний ризик, він був госпіталізований до лікарні ІНТ Sanderud, де йому додатково діагностували розлад адаптації. 4 лютого 2020 року його повернули до в'язниці Осло, оскільки гострий ризик самогубства був визнаний нижчим, і він перебував під наглядом в рамках подальшого консультування. Його знову помістили до відділення № 1, але, після загальної оцінки начальника відділення 14 лютого 2020 року перевірку його стану кожні 30 хвилин було припинено. 28 лютого 2020 року його перевели до звичайної тюремної камери. Через два дні він вчинив самогубство.

Заявник безуспішно намагався порушити кримінальне провадження проти різних органів влади, вважаючи їх відповідальними за смерть сина.

Посилаючись на статті 2 (право на життя), 3 (заборона катування) і 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції заявник стверджував, що влада не зробила того, що можна було розумно очікувати від неї, для запобігання самогубству його сина під час тримання під вартою, і скаржився на медичне обслуговування і одиночне ув'язнення. Він також скаржився на те, що не мав адекватних засобів правового захисту щодо цих скарг.

Оцінка Суду

5 Рішення, ухвалені ЄСПЛ за період із 01.10.2024 по 31.10.2024

Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту щодо своїх скарг, стверджуючи, що того факту, що він повідомив про смерть свого сина до поліції та оскаржив рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, було недостатньо. Зокрема, він стверджував, що заявник повинен був подати цивільний позов до національних судів про відшкодування моральної шкоди відповідно до статей 2-1 або 3-5 Закону про відшкодування шкоди. Він також посилався на статтю 2 Закону про травмування пацієнтів, яка передбачає, що пацієнт та інші особи, які зазнали майнової шкоди в результаті травми, мають право на компенсацію, якщо травма була спричинена недбалістю при наданні медичних послуг. Вони також стверджували, що найбільш доречним засобом правового захисту у цій справі є декларативне рішення, що супроводжується вимогою про відшкодування моральної шкоди відповідно до статей 3-5 Закону про відшкодування шкоди. Однак, як визнав Уряд під час подання своїх заперечень, неможливо зробити остаточний висновок про те, чи так це насправді, оскільки жодному національному суду не було надано можливості оцінити фактичні та правові питання, порушені у цій справі (пункти 93–95 рішення).

ЄСПЛ повторив, що мета статті 35 Конвенції полягає в тому, щоб надати Договірним Державам можливість запобігти порушенням або виправити їх до того, як скарги на них будуть подані до установ Конвенції.

Щодо скарги по суті на невжиття Державою адекватних позитивних заходів для захисту життя особи в порушення статті 2 Конвенції ЄСПЛ постановив, що якщо не було встановлено факту умисного позбавлення життя, присудження відшкодування шкоди в рамках цивільного або адміністративного провадження може забезпечити належне відшкодування (див. рішення у справах *Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey* [GC], № 24014/05, § 131, від 14 квітня 2015 року, та *Molga v. Poland* (ухв.), № 78388/12, § 72, від 17 січня 2017 року) (пункт 108 рішення).

Як зазначив ЄСПЛ, скарга заявника у цій справі стосувалася стверджуваної відповідальності Держави за самогубство його сина під час тримання під вартою. Після безуспішних спроб порушити кримінальне провадження щодо тих, кого він вважав відповідальними за смерть свого сина, залишалось з'ясувати, чи повинен був заявник також подати цивільний позов про відшкодування моральної шкоди до національних судів і чи мали б різні способи відшкодування, запропоновані Урядом, розумні шанси на успіх в отриманні такої шкоди (пункт 109 рішення).

Повертаючись до засобів правового захисту, запропонованих Урядом, в тій мірі, в якій він посилався на статтю 2-1 Закону про компенсацію, ЄСПЛ зазначив, що це положення стосується виключно майнової шкоди і тому не може вважатися адекватним засобом правового захисту за даних обставин. Він також

зазначив, що стаття 4 Закону про травмування пацієнтів прямо виключає зі сфери дії цього закону будь-які вимоги про відшкодування моральної шкоди відповідно до статей 3-5 Закону про відшкодування, а тому цей засіб правового захисту також не забезпечив би заявнику належного способу відшкодування його скарг за Конвенцією. Скарга до Парламентського омбудсмена, який, як визнав Уряд, не міг ухвалювати обов'язкові до виконання рішення окремо або в поєднанні з будь-яким із вищезазначених засобів юридичного захисту, також не може вважатися ефективним засобом юридичного захисту за цих обставин (див., для порівняння, *Silver and Others v. the United Kingdom*, № 7136/75, §§ 114–15, 24 жовтня 1983 року; *Leander v. Sweden*, № 9248/81, § 82, 26 березня 1987 року; та *Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden*, № 62332/00, § 118, 6 червня 2006 року) (пункт 110 рішення).

Щодо засобу юридичного захисту, який, на думку Уряду, з найбільшою ймовірністю надав би заявнику адекватне відшкодування, а саме декларативного рішення у поєднанні з вимогою про відшкодування моральної шкоди, ЄСПЛ зазначив наступне. Сторони не заперечують, що норвезьке законодавство не містить конкретного положення про відповідальність держави за шкоду, заподіяну внаслідок порушення Конвенції. Тому для того, аби заявник міг отримати відшкодування моральної шкоди в порядку цивільного судочинства, він мав би покладатися на загальні положення норвезького деліктного права, а саме на розділи 3-5 Закону про відшкодування шкоди (пункт 111 рішення).

ЄСПЛ також вказав, що положення, про яке йдеться, вимагає наявності умислу або грубої необережності для присудження відшкодування моральної шкоди в конкретній справі (див. пункт 68 цього рішення). Однак у цій справі національні органи влади вже відхилили кримінальні скарги заявника, дійшовши висновку, що жодної відповідальності або вини з боку органів влади не може бути встановлено. Відхиляючи скаргу заявника, поліція Осло прямо заявила, що не було грубого недбалого порушення службових обов'язків або професійної недбалості з боку в'язниці Осло, тюремної медичної служби, окружного суду або суддів, причетних до прийняття рішення про досудове ув'язнення X (див. пункт 47 цього рішення) (пункт 112 рішення).

Не кажучи вже про питання встановлення такого високого стандарту відповідальності як передумови для відшкодування моральної шкоди згідно з національним законодавством (порівняйте *Branko Tomašić and Others v. Croatia*, № 46598/06, §§ 41–42, 15 січня 2009 року, та, *mutatis mutandis*, *Ananyev and Others*, № 42525/07 та 60800/08, § 229, 10 січня 2012 року) у ситуації, коли формулювання в ньому на перший погляд не дає жодних перспектив успіху для засобу правового захисту, на який посилається заявник, можна було б очікувати, що Уряд, на якому лежить тягар доведення існування ефективного національного засобу правового захисту за даних обставин (див. пункт 107 цього

рішення), посилить своє твердження відповідними прикладами з національної судової практики (див., для порівняння, *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria*, 19 грудня 1994 року, § 53, Series A no. 302, та *Djavit An v. Turkey*, № 20652/92, § 73, ECHR 2003-III). Однак, жодної судової практики на підтримку цього твердження Урядом наведено не було (пункт 113 рішення).

Отже, в Норвегії, як видається, не існує послідовної та однозначної судової практики на підтримку твердження Уряду про ефективність цивільного позову відповідно до статей 3-5 Закону про компенсацію за норвезьким законодавством (див., в якості протилежного прикладу, *Eskilsson v. Sweden* (ухв.), № 14628/08, 24 січня 2012 року, та *Ruminski v. Sweden* (ухв.), № 10404/10, § 37, 21 травня 2013 року, де Суд встановив, що судова практика Верховного Суду Швеції у поєднанні з практикою Канцлера юстиції [Chancellor of Justice] встановила доступний та ефективний засіб правового захисту в національному законодавстві) (пункт 114 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що низка національних джерел вказувала на те, що законодавча база Норвегії щодо присудження моральної шкоди жертвам порушень Конвенції на той час була нечіткою та невизначеною (див. пункти 72, 82 та 83 цього рішення). Крім того, не було жодного рішення Верховного Суду, яке б роз'яснювало, чи можна вимагати компенсації за відсутності закріплення відповідного положення в законодавстві [non-statutory basis] або «безпосередньо» посилаючись на статтю 13 Конвенції, і якщо так, то в якому обсязі (пункт 115 рішення).

ЄСПЛ добре відомо, що Верховний Суд Норвегії зовсім недавно роз'яснив це питання, присудивши у двох справах відшкодування моральної шкоди за порушення Конвенції з посиланням на її статтю 13 (див. пункти 75 і 77 цього рішення). При цьому Верховний Суд підтвердив, що норвезьке законодавство не містить положень, які б передбачали таку компенсацію (*ibid.*). Він також чітко вказав, посилаючись на Закон про права людини, що якщо за Конвенцією існує обов'язок присуджувати моральну шкоду жертвам порушення їхніх конвенційних прав, то їхні вимоги повинні бути задоволені норвезьким законодавством, без необхідності прийняття в принципі будь-якого додаткового законодавства. ЄСПЛ відзначив цей важливий крок Верховного Суду, що усуває на практиці вищезгадану прогалину в норвезькому законодавстві (пункт 116 рішення).

Однак, на думку ЄСПЛ, рішення у цих справах, які Верховний Суд ухвалив у червні 2024 року, безпосередньо не є вирішальними для питання вичерпання національних засобів юридичного захисту у цій справі з наступних причин.

По-перше, Уряд не стверджував, що заявник не подав скаргу на підставі статті 13 Конвенції до національних судів. По-друге, як видається, у вищезазначених провідних справах Держава стверджувала, що стаття 13 Конвенції не може слугувати підставою для присудження відшкодування

моральної шкоди відповідно до норвезького законодавства (див. пункти 74 та 76 цього рішення). По-третє, і це найважливіше, ЄСПЛ зазвичай перевіряє, чи були вичерпані ефективні національні засоби юридичного захисту з прив'язкою до дати подачі заяви (див. пункт 106 цього рішення). На відміну від деяких інших справ, де ЄСПЛ у виняткових випадках відступав від цього правила (див. справи, згадані у пункті 106 цього рішення), у цій справі він не вбачив жодних конкретних факторів, що виправдовують такий виняток (див., для порівняння, *Reynolds v. the United Kingdom*, № 2694/08, § 45, 13 березня 2012 року, та *Sidika İmren v. Turkey*, № 47384/11, § 50, 13 вересня 2016 року) (пункт 117 рішення).

У світлі наведених вище міркувань не можна стверджувати, що Уряд довів, що на час подачі заяви до ЄСПЛ будь-який з інших запропонованих ним засобів юридичного захисту, окремо або в поєднанні (див. пункт 110 цього рішення), запропонував би заявнику розумні перспективи отримання відшкодування моральної шкоди у зв'язку зі смертю його сина. Як наслідок заперечення Урядом щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту було відхилено. ЄСПЛ зазначив, що ця скарга не була ні явно необґрунтованою, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Тому вона була визнана прийнятною (пункт 118–119 рішення).

ЄСПЛ постановив, що психічні розлади заявника були значної тяжкості і що його ризик самогубства мав бути добре відомий органам влади.

Що стосується аргументу Уряду про те, що психічний стан Х. покращився настільки, що владі більше не потрібно було знати про його підвищений ризик самогубства, ЄСПЛ зазначив, що такий висновок не може бути прийнятий за відсутності будь-якої поглибленої оцінки його ризику самогубства після звільнення з ІНТ Sanderud. У будь-якому випадку, враховуючи всі обставини, органи влади знали або повинні були знати, що Х перебував в особливо вразливому становищі та піддавався ризику заподіяння собі шкоди, що вимагало особливої уваги, моніторингу його стану та постійної оцінки ризиків вчинити самогубство.

Що стосується заходів, вжитих владою для зменшення ризику самогубства, то, як видається, Х не пройшов повної судово-психіатричної експертизи, як рекомендував психіатр, який оглядав його одразу після затримання. Незважаючи на те, що у відділенні № 1 та ІНТ Sanderud було вжито заходів для захисту життя Х, після його повернення до в'язниці Осло в лютому 2020 року в подальших діях влади було виявлено низку недоліків.

По-перше, залишилося незрозумілим, який з різних органів охорони здоров'я, що брали участь у справі Х, взяв на себе остаточну відповідальність за його медичне лікування та подальше спостереження під час тримання під вартою у в'язниці Осло. Після його повернення до цієї в'язниці, схоже, йому не було надано жодного виду лікування або терапії через його думки про

самогубство або діагностовані розлади адаптації, а його психічний стан або ризик суїциду ніколи не оцінювався. З моменту повернення і до поміщення у звичайну тюремну камеру його лише двічі відвідували старші лікарі-психіатри, які приходили в основному для того, щоб дати йому призначені антипсихотичні препарати і провести з ним коротку бесіду. Відсутність подальшого спостереження була розкритикована губернатором округу [County Governor] як «відхилення від належної практики» надання звичайної медичної допомоги тюремною службою охорони здоров'я ув'язненим до такої міри, що це можна прирівняти до «порушення професійної етики» з її боку.

По-друге, ЄСПЛ мав серйозні занепокоєння щодо способу переведення X до звичайного тюремного блоку, де він більше не перебував під пильним наглядом і мав необмежений доступ до предметів, придатних для самогубства, таких як шнурки й мотузки, які він, зрештою, використав для самогубства два дні по тому. Не було жодної детальної інформації, не кажучи вже про документи, які б свідчили про те, що медичні працівники дійсно брали участь у прийнятті рішень про припинення ретельного нагляду за ним або про переведення його до звичайної тюремної камери.

Відповідно, існували серйозні недоліки в координації медичної допомоги X і в комунікації між різними медичними органами, залученими до його справи, що призвело до того, що X отримав лише обмежену медичну допомогу і лікування після повернення з ІНТ Sanderud, незважаючи на діагностовані психічні розлади і неодноразові думки про самогубство. Зрештою, це призвело до того, що його перевели до звичайної тюремної камери, де він більше не мав можливості користуватися посиленним доглядом і наглядом, і де він вчинив самогубство лише через два дні. Таким чином, органи влади не зробили всього, що від них можна було розумно очікувати, щоб захистити життя сина заявника, який повністю перебував під їхнім контролем.

Висновок

Порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 15 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної відсутності ефективного розслідування смерті дружини заявника, яка ймовірно настала внаслідок медичної недбалості працівників лікарні.

У невстановлену дату заявник та його дружина, пані Simonyan, звернулись до Центру охорони здоров'я матері та дитини в місті Єреван (лікарня), у якій дружині заявника було поставлено діагноз міома матки та запропоновано негайно зробити відповідну операцію. В подальшому лікарні була надана медична картка пані Simonyan, яка містила записи про наступні хвороби: тромбофлебіт, варикозне розширення вен ніжних кінцівок та венозна недостатність.

23 березня 2011 року, через день після виконання операції, дружина заявника поскаржилась на гострий біль та невдовзі померла. Того ж дня лікарня повідомила поліцію про смерть пацієнтки.

24 березня 2011 року за наслідками проведеного розтину було встановлено, що смерть пані Simonyan настала внаслідок тромбоемболії легеневої артерії, що виникла через варикозне розширення вен на ногах і тромбоз судин гомілки.

У березні та квітні 2011 року слідчим були взяті показання у працівників лікарні, яким в свою чергу формально не було надано процесуального статусу свідків.

Так, було встановлено, що у дружини заявника не було виявлено протипоказань для проведення операції і відповідно до усталеної медичної практики їй було зроблено ін'єкцію антикоагулянту (Фраксипарину) та обмотано ноги еластичним бинтом перед операцією.

У червні 2011 року слідчим було призначено судово-медичну експертизу, яка мала ґрунтуватися на дослідженні наданих медичних документів дружини заявника з місцевої поліклініки.

Оскільки експертиза встановила, що при обстеженні дружини заявника не були допущені помилки під час обстеження та лікування, слідчий констатував відсутність складу злочину та відмовив у відкритті кримінального провадження.

23 серпня 2011 року заявник оскаржив винесену постанову до Генеральної прокуратури і 6 вересня 2011 року було прийнято рішення відкрити кримінальне провадження. Прокуратура вказала, що з наявної медичної документації дружини заявника вбачається суперечність у тому, чи призначався та вводився їй антикоагулянт Фраксипарин перед операцією. Зокрема, у журналі обліку були відсутні записи про те, що пані Simonyan був призначений зазначений препарат, водночас було зроблено запис про ін'єкції 21 і 22 березня 2011 року, виконаний

від руки кульковою ручкою. Зазначені обставини могли свідчити про неналежне виконання медичними працівниками своїх обов'язків.

Протягом 2011 – 2012 років слідчим у рамках кримінального провадження було призначено ряд судово-медичних та технічних експертиз документів і допитано працівників медичного закладу, які брали безпосередню участь у обстеженні та підготовці дружини заявника до операції.

Відповідно до пояснень завідувача відділення анестезії та анестезіолога-реаніматолога дружині заявника було зроблено ін'єкцію препарату Фраксипарин, а пізніше ще одну, про що свідчать записи в журналі анестезіологічних препаратів. При цьому початкова цифра «1» була перекреслена і замінена на «2», що було встановлено експертами. Додатково вони зазначили, що різке погіршення стану здоров'я пацієнтки було зумовлено переважно серцево-судинними та легeneвими ускладненнями і на момент операції будь-яких протипоказань, в тому числі щодо застосування Фраксипарину не було.

5 лютого 2013 року у газеті було опубліковано інтерв'ю з лікарем Г. В., який був членом експертної комісії, яка проводила судово-медичну експертизу у листопаді 2011 року. На питання у якій мірі лікарі несуть відповідальність за смерть пацієнта внаслідок варикозного розширення вен після проведення операції з видалення міоми матки, він висловив думку, що оперування у таких ситуаціях є помилковим і першочергово слід лікувати варикоз.

Вищезазначене інтерв'ю було надано заявником слідчому, який 7 лютого 2013 року допитав лікаря Г. В. В цілому пан Г. В. повторив експертний висновок від 24 листопада 2011 року та вказав, що його висловлювання не стосувалися випадку пані Simonyan, оскільки жодних ускладнень, пов'язаних з варикозним розширенням вен (набряки, підвищення температури, почервоніння), не було помічено до операції, про що свідчать її медичні документи.

4 березня 2013 року слідчий виніс постанову про закриття кримінального провадження, у якій він виснував про відсутність обставин, що свідчать про допущення медичної помилки під час лікування пані Simonyan або зміну її медичної документації.

6 березня 2013 року заявник оскаржив зазначену постанову слідчого до районного суду, який зрештою відмовив у задоволенні вимог заявника. В основу свого рішення суд першої інстанції поклав результати судово-медичних експертиз і показання, отримані від медичного персоналу, які брали участь у лікуванні дружини заявника. Стосовно публічної заяви лікаря Г. В. районний суд зазначив, що він був допитаний під час слідства і підтвердив свій висновок про недопущення будь-яких медичних помилок, в тому числі, що в даному випадку варикозне розширення вен не було протипоказанням для проведення операції.

Вказане рішення було оскаржено заявником до суду апеляційної інстанції. У своїй апеляційній скарзі він стверджував про неузгодженість висновків судово-медичних експертиз щодо часу появи тромбу та щодо питання, чи слід було оперувати його дружину з огляду на її варикозне розширення вен.

11 листопада 2013 року суд апеляційної інстанції залишив рішення районного суду без змін та вказав на відсутність суперечностей між висновками трьох судово-медичних експертиз, які були надані різними групами експертів, і, що вони фактично доповнювали один одного. При цьому призначення додаткових експертиз мало на меті з'ясування питань, порушених заявником під час провадження, і такі питання були з'ясовані у повному обсязі.

Не погоджуючись із рішенням суду апеляційної інстанції, заявник оскаржив його в касаційному порядку. У своїй касаційній скарзі він наголосив, що додаткові судово-медичні експертизи були призначені лише в результаті його наполегливої спроби зобов'язати експертів надати чіткі відповіді на питання, яких уникали під час попередніх експертиз. Заявник стверджував, що лікарі не змогли дати вичерпної відповіді на питання, чи спровокувало хірургічне втручання флеботромбоз. Також він повторив свої аргументи щодо неврахування публічної заяви лікаря G.B.

16 січня 2014 року суд касаційної інстанції відхилив касаційну скаргу заявника через її необґрунтованість.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник із посиланням на статтю 2 Конвенції скаржився на те, що національні органи не забезпечили проведення ефективного розслідування смерті його дружини.

Оцінка Суду

ЄСПЛ насамперед наголосив, що заявник не стверджував і не припускав, що смерть його дружини була спричинена умисно або їй було відмовлено в доступі до медичної допомоги. Також у справі заявника були відсутні ознаки існування системної або структурної дисфункції у наданні медичних послуг. Тому Суд зазначив, що він здійснюватиме аналіз у цій справі з точки зору наявності ефективної процедури визначення причини смерті пацієнтів, які перебувають під наглядом медичних працівників.

Суд нагадав, що загальні принципи, що стосуються процесуального зобов'язання держави за статтею 2 Конвенції в контексті охорони здоров'я, були узагальнені у справі *Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal* [GC] (№ 56080/13, §§ 214-21, від 19 грудня 2017 року) (в контексті процесуального зобов'язання за статтею 8 Конвенції див. також рішення у справі *Botoyan v. Armenia*, № 5766/17, §§ 90-95, від 8 лютого 2022 року). Серед іншого, ЄСПЛ розтлумачив процесуальне зобов'язання як таке, що вимагає від держав створення

ефективної та незалежної судової системи з метою встановлення причини смерті пацієнтів, які перебувають під наглядом медичних працівників, як у державному, так і в приватному секторі, та притягнення винних осіб до відповідальності.

При цьому дотримання процесуальних вимог статті 2 Конвенції має оцінюватися на основі кількох суттєвих взаємопов'язаних параметрів, які в сукупності дозволяють оцінити ступінь ефективності розслідування:

(а) розслідування має бути ретельним, тобто органи влади повинні вжити всіх доступних їм розумних заходів для забезпечення доказів щодо інциденту, завжди робити серйозні спроби з'ясувати, що сталося, і не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття розслідування або для використання в якості основи для своїх рішень;

(b) навіть за наявності перешкод або труднощів, що заважають просуванню розслідування, швидке реагування з боку влади є винятково важливим для громадської безпеки та підтримання довіри громадськості до верховенства права, а також для запобігання будь-яким проявам змови з метою вчинення незаконних дій або терпимого ставлення до них. Проведення також має бути завершене протягом розумного строку;

(c) як правило, необхідно, щоб національна система, створена для визначення причин смерті або тяжких тілесних ушкоджень, була незалежною. Це означає не тільки відсутність ієрархічних або інституційних зв'язків, але й практичну незалежність, яка передбачає, що всі особи, яким доручено проводити експертизу в процесі встановлення причини смерті або тілесних ушкоджень, користуються формальною і фактичною незалежністю від осіб, причетних до подій.

ЄСПЛ зазначив, що з урахуванням того, що кримінально-правовий засіб захисту був, по суті, єдиним засобом захисту, доступним заявнику у зв'язку з його твердженнями про медичну недбалість щодо лікування його дружини, Суд мав розглянути ефективність та спосіб, у який здійснювалося кримінальне провадження у справі заявника.

По-перше, ЄСПЛ визнав, що незважаючи на низку слідчих дій, які були проведені, включаючи, розтин, три судово-медичні експертизи та кілька судових експертиз документів, які тривали майже три роки до моменту закриття провадження, у справі заявника були відсутні обставини, що могли свідчити про несвоєчасну реакцію правоохоронних органів на події або те, що мали місце невинуваті затримки у розслідуванні. Як наслідок, Суд виснував, що зазначені обставини в сукупності свідчать про своєчасність реакції правоохоронних органів та відповідають зобов'язанню держави щодо оперативності за статтею 2 Конвенції.

По-друге, ЄСПЛ не мав жодних підстав вважати, що участь заявника у процедурі не була забезпечена в тій мірі, в якій це було необхідно для захисту його законних інтересів, навіть з огляду на те, що заявник майже шість місяців не мав жодного процесуального статусу, який дозволяв би йому реалізувати свої права як потерпілого.

Дослідивши обставини справи, зокрема беручи до уваги висновки трьох судово-медичних експертиз, а також інтерв'ю лікаря G.B., ЄСПЛ погодився, що перед операцією були вжиті необхідні профілактичні заходи для запобігання тромбозу у дружини заявника і публічні заяви доктора G.B. не стосувалися останньої.

Далі ЄСПЛ зазначив, що у справі заявника дійсно існувала неузгодженість між показаннями завідувача гінекологічного відділення S.K. та анестезіолога-реаніматолога S.E., які разом проводили спільний огляд пані Simonyan 21 березня 2011 року, за день до операції, щодо того, чи було призначено останній ін'єкцію антикоагулянта (фраксипарину). Хоча це правда, що S.K. не був повторно допитаний після порушення кримінальної справи, Суд зазначає, що S.E. був допитаний двічі і підтвердив, що відповідні ін'єкції були зроблені дружині заявника.

Суд також звернув увагу, що з метою з'ясування розбіжностей між показаннями медсестр, відповідальних за ведення документації, та медсестр, відповідальних за введення ліків, щодо ін'єкції (ін'єкцій) антикоагулянту Фраксипарин, зроблених пані Simonyan, були проведені відповідні слідчі дії, зокрема були допитані відповідні працівники лікарні.

У цьому контексті ЄСПЛ підкреслив, що національні органи влади мають найкращі можливості для оцінки достовірності показань свідків та встановлення фактів і до повноважень Суду не входить підміна власною оцінкою фактів тієї оцінки, яку зробили національні суди і, за загальним правилом, саме ці суди повинні оцінювати докази, які вони мають у своєму розпорядженні. У цій справі ЄСПЛ не знайшов переконливих доводів, що змусили б його відступити від зроблених національними судами висновків щодо фактичних обставин справи.

Також Суд зазначив, що під час розслідування заявнику була надана можливість поставити запитання судово-медичним експертам, а також особисто допитати лікаря, який був головою комісії, що надала експертний висновок від 17 липня 2012 року. Крім того, після надання інформації заявником про інтерв'ю, слідчим було оперативно допитано лікаря G. B.

Далі Суд вказав, що справи про медичну недбалість часто пов'язані зі складними медичними діагнозами та рішеннями, які могли бути прийняті під тиском або, можливо, в ситуаціях, коли жоден спосіб дій не може бути вільним від певних несприятливих побічних ефектів або гарантувати повне одужання. У таких випадках слідчі органи і, зрештою, суди, на які покладено

обов'язок давати *ex post* правову оцінку попереднім медичним рішенням і курсам лікування, не можуть зайняти позицію медичних експертів, які мають безпосередній досвід. Саме тому висновки медичних експертів, найімовірніше, матимуть вирішальну вагу в оцінці судами дуже складних питань медичної недбалості. Отже, з огляду на важливість висновків медичних експертів, процесуальні аспекти отримання таких висновків є вкрай важливими. Ці аспекти стосуються, серед іншого, компетентності та незалежності експертів, забезпечення того, щоб питання, поставлені перед експертами, охоплювали всі медично значущі аспекти справи, а самі висновки експертів були достатньо обґрунтованими (див. рішення у справі *Rõigas v. Estonia*, № 49045/13, § 115, від 12 вересня 2017 року) (пункт 98 рішення).

ЄСПЛ також підкреслив, що він не має права робити припущення на підставі наданої йому медичної інформації про те, чи були висновки медичних експертів, на яких ґрунтувалися рішення національних судів, правильними (див. згадане вище рішення у справі *Lopes de Sousa Fernandes*, § 171, з подальшими посиланнями). Крім того, за винятком випадків явного свавілля або помилки, до повноважень Суду не входить ставити під сумнів висновки національних органів влади, особливо коли йдеться про наукові експертні оцінки, які за своєю суттю вимагають спеціальних і детальних знань у певній сфері (див. рішення у справі *Ročkaļevs v. Latvia* (ухв.), № 76774/01, від 21 жовтня 2004 року) (пункт 99 рішення).

Беручи до уваги надані матеріали, у тому числі кілька медичних висновків, які підтверджували, що під час лікування дружини заявника не було допущено медичної помилки, а також численні слідчі заходи, які були проведені з метою встановлення перебігу подій, Суд не вбачав достатніх підстав для висновку про те, що кримінальне провадження у державі-відповідачі було неналежним або недостатньо ретельним. ЄСПЛ також підкреслив, що національні органи прокуратури повинні мати певну свободу розсуду при вирішенні питання про те, які питання є важливими для встановлення кримінальної відповідальності. Ті ж самі міркування стосуються і рішення органів прокуратури щодо питання про можливу фальсифікацію медичних документів.

Підсумовуючи, ЄСПЛ констатував, що кримінальне провадження було швидким, незалежним, ретельним і завершилося у розумні строки. Незважаючи на початкові недоліки на стадії дізнання, національні органи влади врешті-решт адекватно відреагували на твердження заявника про те, що мала місце медична недбалість, і з'ясували події, пов'язані зі смертю його дружини. Таким чином, не можна стверджувати, що кримінально-правовий засіб захисту, використаний заявником у цій справі, був застосований неефективно (пункт 101 рішення).

Відповідно, не було порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті.

Висновок

Відсутність порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 29 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ)

MEDVID v. Ukraine (№ 7453/23)

Обставини справи

Справа стосувалася запровадження можливості скорочення строку довічного позбавлення волі, призначеного в Україні, та відповідності такого запровадження вимогам статті 3 Конвенції.

Заявник народився в 1984 році та відбував покарання у виді довічного позбавлення волі в Роменській колонії № 2, Україна.

18 червня 2003 року Апеляційний суд Київської області засудив заявника до довічного позбавлення волі за подвійне вбивство, скоєне у грудні 2002 року. 2 жовтня 2003 року Верховний Суд України залишив цей вирок без змін.

Згодом було запроваджено нову законодавчу реформу з метою уніфікації підходу до оцінки реабілітації та виправлення ув'язнених, надання можливості засудженим до довічного позбавлення волі після відбуття п'ятнадцяти років покарання, подати клопотання про заміну його на позбавлення волі на певний строк. Новий механізм надав заявнику реальну можливість отримати перегляд довічного позбавлення волі протягом чітко визначених часових меж за конкретних умов відповідно до статті 3 Конвенції. Такі рішення про можливість скорочення строку покарання засуджених до довічного позбавлення волі повинні були приймати національні суди.

Протягом 2014 – 2019 років заявник подав до національних судів низку клопотань про заміну довічного позбавлення волі на п'ятнадцять років позбавлення волі, у задоволенні яких було відмовлено.

У лютому 2021 року заявник подав заяву про умовно-дострокове звільнення, яку відхилили суди двох рівнів юрисдикції через відсутність будь-якої правової підстави.

1 грудня 2022 року в Роменській колонії № 2 було скликано комісію для перевірки ступеня виправлення заявника, яка встановила, що заявник не відповідає вимогам, передбаченим для подання заяви про заміну довічного позбавлення волі на певний строк. За словами Уряду, заявникові було вручено висновок комісії до 31 грудня 2022 року, тоді як заявник стверджував, що він отримав повний текст висновку комісії лише в середині серпня 2023 року.

Заявник скаржився, що всупереч статті 3 Конвенції його довічне позбавлення волі не можна було скоротити, і стверджував, що новий механізм умовно-дострокового звільнення осіб, засуджених до довічного ув'язнення, не виправив ситуації.

Оцінка Суду

Стаття 3 Конвенції

(а) Відповідні принципи що стосуються покарання у виді довічного позбавлення волі, реабілітації та перспектив звільнення для засуджених до довічного позбавлення волі

У практиці Суду встановлено, що призначення покарання у виді довічного позбавлення волі повнолітній особі само по собі не є забороненим або несумісним зі статтею 3 Конвенції або будь-якою іншою статтею Конвенції за умови, що воно не є грубим та непропорційним. Однак призначення дорослій особі покарання у виді довічного позбавлення волі, яке не може бути де-юре та / або де-факто скорочене, може викликати питання. Довічне позбавлення волі може залишатися сумісним зі статтею 3 Конвенції, лише якщо існує як перспектива звільнення, так і можливість перегляду – обидві з них повинні існувати з дати винесення вироку (див. рішення у справі *Murray v. the Netherlands*, № 10511/10, § 99, від 26 квітня 2016 року) (пункт 46 рішення).

Засуджений не може бути позбавленим волі, якщо не має законних пенологічних підстав для ув'язнення, які включають покарання, стримування, захист суспільства та реабілітацію. Хоча багато із цих підстав будуть наявні під час призначення довічного позбавлення волі, баланс між цими обґрунтуваннями позбавлення волі не обов'язково є статичним і може змінюватися впродовж виконання вироку. Ці фактори чи зміни можна належним чином оцінити лише шляхом перегляду обґрунтованості продовження застосування покарання у виді позбавлення волі у відповідній частині вироку. Таким чином, перегляд, необхідний для того, щоб довічне позбавлення волі було скорочене, має дозволити національній владі розглянути, чи є будь-які зміни в особі засудженого та у прогресі його чи її реабілітації настільки важливими, що подальше виконання покарання більше не є виправданим на законних пенологічних підставах.

Така оцінка має ґрунтуватися на правилах, які мають достатній ступінь ясності та визначеності, а умови, встановлені в національному законодавстві, мають відображати умови, викладені в прецедентному праві Суду. Таким чином, оцінка повинна базуватися на об'єктивних, заздалегідь установлених критеріях. Право засудженого на перегляд передбачає фактичну оцінку відповідної інформації, і такий перегляд має відповідати достатнім процесуальним гарантіям в тій мірі, у якій засуджений повинен знати, що він чи вона має зробити задля отримання можливості розгляду звільнення та за яких умов. І якщо знадобиться навести такі причини, то це має бути забезпечено доступом до судового перегляду. Оцінюючи, чи механізм скоротності довічного позбавлення волі є

реальним та ефективним, є доцільним взяти до уваги статистичну інформацію про застосування механізму перегляду (пункт 47 рішення).

Незважаючи на те, що Конвенція як така не гарантує права на реабілітацію, прецедентне право Суду припускає, що засудженим особам, у тому числі засудженим до довічного позбавлення волі, має бути дозволено реабілітуватися. Засуджений до довічного позбавлення волі повинен мати реалістичну можливість досягти такого прогресу в реабілітації, щоб це дало йому або їй надію одного разу отримати право на умовно-дострокове звільнення. Цього можна досягти, наприклад, шляхом створення та періодичного перегляду індивідуальної програми, яка заохочуватиме засудженого до саморозвитку, щоб мати можливість вести відповідальне життя, уникаючи протиправної поведінки.

Хоча держави не несуть відповідальності за досягнення реабілітації засуджених до довічного позбавлення волі, вони все ж зобов'язані зробити так, щоб такі засуджені мали змогу реабілітуватися. У зв'язку із цим ЄСПЛ повторює, що Конвенція має на меті гарантувати права, які не є теоретичними чи ілюзорними, а практичними й ефективними. Зобов'язання запропонувати можливість реабілітації слід розглядати як зобов'язання засобів, а не як зобов'язання результату.

ЄСПЛ нагадав, що вибір державою системи кримінального правосуддя, включаючи заходи щодо перегляду вироку та звільнення, в принципі виходить за межі нагляду, який здійснює Суд (див. *Harakchiev and Tolunov v. Bulgaria*, № 15018/11 і 61199/12, § 250, ЄСПЛ 2014 (витяги)).

(b) Застосування зазначених вище принципів до цієї справи

Суд вважав, що він повинен спочатку відповісти на питання щодо того, чи згадана вище законодавча реформа призвела до скоротності покарання у виді довічного позбавлення волі в Україні де-юре та де-факто відповідно до вимог статті 3 Конвенції.

Суд зазначив, що до кримінального законодавства було внесено зміни, які впровадили механізм, згідно з яким після відбуття перших п'ятнадцяти років покарання особи, засуджені до довічного позбавлення волі, могли розраховувати на заміну їхнього покарання на певний строк ув'язнення, який можна було б в подальшому скоротити. Вимоги, яким повинні відповідати засуджені, щоб мати право на таку заміну, а також процедура оцінки їхнього виправлення викладені в Кримінально-виконавчому кодексі і деталізовані в нормативно-правових актах, виданих Міністерством юстиції.

З огляду на те, що держави в принципі вільні вибирати свої власні системи кримінального правосуддя, і в той час як запроваджений механізм умовно-дострокового звільнення не передбачає можливості прямого звільнення від довічного позбавлення волі, крім пом'якшення його шляхом рішення суду, такий

підхід до можливості скорочення довічного позбавлення волі вже розглядався Судом раніше та був визнаний задовільним (див. рішення у справі *Dardanskis and Others v. Lithuania*, № 74452/13 та 15 інших, § 26, від 18 червня 2019 року).

З відповідного законодавства випливає, що засуджений до довічного позбавлення волі може розраховувати на заміну його довічного позбавлення волі на наступні п'ятнадцять – двадцять років позбавлення волі вже після того, як цей засуджений відбув п'ятнадцять років початкового строку (причому цей строк обчислюється з початку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а не з дати винесення довічного вироку, як у справі *Bodein v. France* (№ 40014/10, від 13 листопада 2014 року)). Це вже дає ув'язненому надію на те, що у випадку, якщо він дотримувався належної поведінки та демонстрував ознаки ресоціалізації, його чи її первинне покарання у виді довічного позбавлення волі буде на практиці зменшено до фіксованого строку ув'язнення у тридцять років. Більше того, якщо засуджений до довічного позбавлення волі залишається на шляху виправлення, він або вона може розраховувати на звільнення після відбуття двадцяти шести років і трьох місяців свого первинного покарання. На думку ЄСПЛ, така система забезпечує засудженому до довічного позбавлення волі достатньо визначену процедуру, яка передбачає чіткі часові рамки та вказує на спробу досягти належного балансу між інтересами відповідної особи та суспільства, до якого він чи вона прагне повернутися.

Щодо твердження заявника про те, що плутанина може виникнути через той факт, що оцінка ступеня виправлення засудженого для пом'якшення строку його покарання здійснюється відповідно до тих самих критеріїв, які використовуються для оцінки ступеня виправлення засудженого до умовно-дострокового звільнення, ЄСПЛ зазначив, що така система дає змогу однаково підходити до оцінки реабілітації та виправлення засуджених. У поєднанні з відповідними положеннями Кримінального кодексу та Кримінально-виконавчого кодексу стає очевидним, що кожна оцінка проводиться для того, щоб визначити, чи готовий засуджений до пом'якшення покарання або ж до дострокового звільнення – але не для обох механізмів одночасно. Залежно від очікуваного результату можна стверджувати, що два типи оцінювання зосереджені на різних питаннях: – а саме, (i) прогрес, досягнутий засудженим у виправленні (що може призвести до пом'якшення його або її покарання) та (ii) ступінь реабілітації засудженого (який може призвести до дострокового звільнення). Комісія, скликана у в'язниці, не має повноважень для оцінки ступеня виправлення засудженого до довічного позбавлення волі для дострокового звільнення. Мета такої оцінки полягає виключно у визначенні ступеня реабілітації засудженого до довічного позбавлення волі для прийняття рішення про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі на певний строк, а не в тому, щоб визначити, чи заслуговує

цей засуджений права на негайне дострокове звільнення. Таким чином, не можна сказати, що оскаржувана методологія є заплутаною, вводить в оману або є недостатньо чіткою.

Суд також зазначив, що положення частини 12 статті 154 Кримінально-виконавчого кодексу передбачає, що остаточне рішення в оцінці ступеня виправлення засуджених до довічного позбавлення волі з метою пом'якшення їх покарання приймаються національними судами, які наділені правом переглядати в судовому порядку будь-які висновки, зроблені установами виконання покарань. Такі рішення ухвалюються колегіально судом у складі трьох суддів.

Нарешті, ЄСПЛ вказав, що держава не залишила поза увагою необхідність для засуджених до довічного позбавлення волі проходити безперервну реабілітацію (включаючи застосування до них посиленних заходів соціальної реабілітації) – навіть після того, як покарання у виді довічного позбавлення волі було замінено на певний строк, з метою можливого умовно-дострокового звільнення та можливої реінтеграції в суспільство (див. *Harakchiev and Tolunov*, § 245). Суд також вважає цей захід таким, що відповідає вимогам, викладеним у статті 3 Конвенції. Він уже наголошував на обов'язку держав надати засудженим до довічного позбавлення волі можливість реабілітувати себе (див. *Murray v. the Netherlands*, № 10511/10, § 104, від 26 квітня 2016 року) і може лише ще раз підтвердити важливість надання таким засудженим належних засобів і умов для такої реабілітації.

У світлі зазначених міркувань і того факту, що деяким засудженим до довічного позбавлення волі вдалося домогтися заміни свого довічного позбавлення волі на певний строк, не можна сказати, що система неефективна. (пункт 58 рішення).

Стосовно дати, з якої механізм умовно-дострокового звільнення слід вважати повністю функціональним, сторони погодилися, що відповідне первинне законодавство (навіть після набрання чинності) виявилось недостатнім для його впровадження і що вторинне законодавство потрібно було чекати. Однак сторони не погоджувалися щодо дати, коли відповідні правові документи повністю запустили цей механізм. За словами Уряду, це була дата видання наказу Міністерства юстиції № 294/5, а саме 19 січня 2023 року. А за словами заявника, це було 3 березня 2023 року, коли відповідні інструкції для пенітенціарних установ були оновлені та наказ Міністерства юстиції № 631/5 про внесення змін набув чинності. ЄСПЛ не погодився з датою, запропонованою Урядом, оскільки наказ від 19 січня 2023 року набрав чинності лише 2 лютого 2023 року. Крім того, враховуючи те, що національні органи влади самі вважали, що необхідно внести зміни до інструкцій для персоналу пенітенціарних установ щодо оцінки ступеня

виправлення засуджених, ЄСПЛ вважав, що механізм умовно-дострокового звільнення почав працювати в повному обсязі лише 3 березня 2023 року.

ЄСПЛ зауважив, що в період між остаточним засудженням заявника до довічного позбавлення волі (2 жовтня 2003 року) і датою, коли новий механізм умовно-дострокового звільнення став повністю застосовним (3 березня 2023 року), заявник опинився в ситуації невизначеності без будь-яких чітких і реалістичних перспектив дострокового звільнення – в порушення статті 3 Конвенції (див. *Petukhov v. Ukraine* (№ 2), № 41216/13, 12 березня 2019 року, §§ 169-87). У світлі цих висновків Суд не вбачив необхідності вдаватися до оцінки інших скарг або тверджень, висунутих сторонами щодо подій і рішень, які мали місце до 3 березня 2023 року, включно з тими, які стосувалися прийнятності. Те саме стосується тверджень заявника про те, що він не міг скористатися мінімальним строком позбавлення волі, запропонованим новим механізмом, оскільки вже відбув понад п'ятнадцять років свого покарання, урахувавши те, що його тримання під вартою відбувалося в порушення статті 3 Конвенції, незалежно від тривалості.

Водночас ЄСПЛ вважав, що після 3 березня 2023 року запроваджений механізм умовно-дострокового звільнення надав заявникові реальну можливість отримати перегляд його довічного позбавлення волі впродовж зазначеного вище чітко визначеного строку та за чітких умов. Таким чином, порушення статті 3 Конвенції після цієї дати не було.

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) щодо ув'язнення заявника у період між 2 жовтня 2003 року та 3 березня 2023 року.

Відсутність порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у період після 3 березня 2023 року.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 10 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

NSINGI v. Greece (№ 27985/19)

Обставини справи

Справа стосувалася відхилення вимоги заявника про виплату компенсації через тримання його під вартою у зв'язку з виконанням вироку, винесеного іншій особі, з якою його було помилково переплутано. Заявник покликався на пункти 1 і 5 статті 5 Конвенції.

6 червня 2018 року пан Nsingi був заарештований поліцією в місті Афіни і після перевірки його особи був зареєстрований у відділенні поліції району Омонія під ім'ям О.С., тобто особи, яка згідно з рішенням № 1551/2017 Апеляційного Кримінального Суду міста Салоніки (the Thessaloniki Criminal Court of Appeal) була засуджена до восьми років позбавлення волі за незаконне зберігання наркотиків і перебувала у зв'язку з цим у розшуку.

14 червня 2018 року заявник постав перед прокурором апеляційного суду, який постановив відправити його до установи виконання покарань відповідно до рішення № 1551/2017.

20 червня 2018 року заявник подав заперечення відповідно до статті 564 Кримінального процесуального кодексу (КПК) з вимогою звільнити його. Наголошуючи, що він не є особою, яка була визнана винною та засуджена, він просив взяти у нього відбитки пальців.

20 липня 2018 року суд виніс ухвалу про підготовку звіту щодо відбитків пальців заявника. У цьому звіті, який був складений 2 серпня 2018 року, зазначалося, що у списку розшукуваних осіб є ще одна особа, у якої 29 вересня 2011 року були відібрані відбитки пальців, з таким самим прізвищем, ім'ям та датою народження, а також батько та мати якої також мають такі самі імена, як і батьки заявника. У звіті було встановлено, що відбитки пальців не збігаються і, отже, належать двом різним особам.

У своєму рішенні № 6842/2018 від 3 вересня 2018 року суд відхилив заперечення заявника без наведення мотивів свого рішення.

8 листопада 2018 року пан Nsingi подав нові заперечення, стверджуючи, що він не є особою, яка була засуджена за вироком № 1551/2017.

Того ж дня Кримінальний суд відклав розгляд справи і розпорядився взяти свідчення у свідків та надати документи, зокрема новий звіт про відбитки пальців. У новому звіті, з прямим посиланням на висновки першого звіту, зазначалося, що відбитки пальців заявника, взяті того ж дня, відрізнялися від відбитків особи, засудженої за вироком № 1551/2017, які були взяті у 2011 році, і що, отже, вони належали двом різним особам.

У рішенні, винесеному 19 листопада 2018 року, Кримінальний суд зазначив, що заявник був ув'язнений на підставі рішення № 1551/2017 Апеляційного Кримінального Суду міста Салоніки, оскільки він був підданий перевірці особи, маючи при собі довідку про подачу заяви на отримання посвідки на проживання на ім'я засудженої особи. Кримінальний суд встановив, що заявник не був засудженим. Як наслідок, він задовольнив його заперечення і постановив звільнити його. Пана Nsingi було звільнено через два дні.

28 листопада 2018 року пан Nsingi подав позов про компенсацію до суду, стверджуючи, що він був незаконно ув'язнений на 168 днів внаслідок помилки в реєстрації його особистих даних органами поліції, які його заарештували. Він також скаржився на те, що національний суд відхилив його заперечення.

Кримінальний суд відхилив скарги заявника. Він постановив, що ситуація заявника не підпадає під дію статті 533 КПК, яка забезпечує право на відшкодування шкоди лише тим особам, які вичерпно перераховані в ній, а саме особам, які перебували під вартою під час попереднього ув'язнення і згодом були виправдані, особам, які були позбавлені волі в результаті обвинувального вироку, згодом скасованого в остаточному судовому рішенні в апеляційній інстанції, і, нарешті, особам, які були визнані винними, позбавлені волі і згодом виправдані за наслідками нового судового розгляду. Суд також зазначив, що законодавець не включив до статті 564 КПК право на компенсацію для осіб, які були ув'язнені і чий заперечення були задоволені; а стаття 533 не містила жодних положень щодо її застосування до ситуацій, подібних до ситуації заявника.

Оцінка Суду

Пункт 1 та пункт 5 статті 5 Конвенції

Суд зазначив, по-перше, що національні органи влади не встановили, чи було ув'язнення заявника законним відповідно до національного законодавства або Конвенції. Таким чином, ЄСПЛ сам повинен був встановити, чи відповідало його ув'язнення вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції.

Суд дійшов висновку, що за конкретних обставин справи і на момент затримання заявника взяття його під варту можна вважати законним для цілей підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції, оскільки воно ґрунтувалося на обвинувальному вироку суду, а питання про особу ще не було порушено.

Рішення, яким національний суд відхилив первинні заперечення заявника, однак, порушило питання щодо законності його ув'язнення у світлі підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд зауважив, що в цьому рішенні не було наведено жодних мотивів. Отже, неможливо було дізнатися, чи належним чином національний суд оцінив дактилоскопічний звіт, яким було категорично

встановлено, що заявник, зареєстрований під ім'ям О.С., чії відбитки пальців були відібрані 7 червня 2018 року, не є тією ж особою, що й особа, яка була засуджена за вироком № 1551/2017 і чії відбитки пальців були відібрані у 2011 році.

Однак цей дактилоскопічний звіт мав би спонукати національний суд або ухвалити рішення про звільнення заявника, або ретельніше вивчити питання про його особу. Крім того, обґрунтованість цих варіантів була підтверджена ретроспективно, коли 8 листопада 2018 року суд наказав, по-перше, скласти новий звіт і, по-друге, отримати докази від свідків та інші документи, а потім ухвалив рішення про звільнення заявника. Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що повна відсутність обґрунтування в рішенні національного суду № 6842/2018 від 3 вересня 2018 року явно порушувала принцип захисту від свавілля, закріплений у пункті 1 статті 5, беручи до уваги, зокрема, той факт, що заявник на той час перебував в установі з виконання покарань на підставі вироку, яким до восьми років позбавлення волі було засуджено іншу особу. Отже, Суд встановив, що ув'язнення заявника, яке тривало до 21 листопада 2018 року, стало незаконним з 3 вересня 2018 року, коли було винесено первинне рішення національного суду.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 15 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

COSOVAN v. The Republic of Moldova (No. 2) (№ 36013/13)

Обставини справи

Ця справа стосувалася конфіскації грошових коштів у заявника, незважаючи на закриття кримінального провадження щодо нього з підстав закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Заявник в свою чергу скаржився на порушення його прав на підставі пунктів 1 та 2 статті 6 Конвенції.

15 січня 2007 року після чисельних звернень муніципалітету Кишиніва відносно заявника було відкрито кримінальне провадження за обвинуваченням у здійсненні незаконної комерційної діяльності. Так, за даними правоохоронних органів, заявник, діючи як директор компанії V.G., підозрювався в тому, що в період з квітня по листопад 2006 року він експлуатував громадську автостоянку без належного дозволу державних органів та не сплачував відповідні податки.

На підставі вилучених документів податкові органи встановили, що дохід від автостоянки за період розслідування склав 116 428 молдавських леїв (MDL) (еквівалентно 7 080 євро). Розслідування також виявило, що компанія V.G., якою керував заявник, не подала жодної податкової декларації з грудня 2004 року, внаслідок чого його її було визнано підприємством-порушником (боржником).

27 червня 2011 року за клопотанням заявника прокурор, який вів справу, прийняв рішення про закриття розслідування у зв'язку із закінченням строків давності. У ньому, серед іншого, було зазначено що, оскільки в результаті кримінального провадження не було виявлено та вилучено суму грошових коштів, отриманих в результаті вчинення кримінального правопорушення, до заявника буде застосовано захід у вигляді спеціальної конфіскації шляхом стягнення на користь держави 116 428 молдавських леїв.

Заявник оскаржив ухвалене рішення у цій частині, вказавши, що він ніколи не визнавав своєї вини і вона не була встановлена у судовому порядку. Прокуратура відхилила скаргу заявника та зазначила, що клопотання про закриття провадження у зв'язку із закінченням строків давності свідчить про відмову від права на доведення вини.

19 квітня 2012 року заявник звернувся до слідчого судді зі скаргою на рішення прокурора від 27 червня 2012 року щодо призначеної конфіскації майна та вимагав його скасування в цій частині.

В свою чергу слідчий суддя погодився з позицією прокуратури та відмовив у задоволенні скарги заявника, вказавши, що припинення розслідування

з підстав закінчення строків давності відбулося за згодою заявника та відповідно до положень кримінального процесуального законодавства прокурор мав повноваження застосувати до заявника запобіжні заходи, в тому числі спеціальну конфіскацію. Також слідчий суддя підкреслив, що дохід у розмірі 116 428 молдавських леїв був отриманий заявником за результатами вчинення кримінальних правопорушень, передбачених підпунктами «e» та «f» частини 2 статті 241 Кримінального кодексу, шляхом експлуатації та управління несанкціонованою автостоянкою. Зазначені обставини, встановлені під час досудового розслідування не заперечувались ані заявником, ані його адвокатом. При цьому навіть якщо особу не було притягнуто до кримінальної відповідальності, до неї може бути застосований захід у вигляді спеціальної конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник із посиланням на пункти 1, 2 статті 6 Конвенції скаржився, що провадження проти нього не було справедливим, оскільки рішення про конфіскацію, а отже, і кримінальне покарання, було накладено на нього за відсутності справедливого судового розгляду. При цьому рішення про конфіскацію, яка є різновидом кримінального покарання, було винесене всупереч принципу презумпції невинуватості.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що у межах цієї справи першочергово слід встановити, чи було застосування спеціальної конфіскації до заявника наслідком або неявним визнанням заявника винним у вчиненні кримінальних правопорушень.

Суд нагадав, що презумпція невинуватості застосовується не лише в контексті незавершеного кримінального провадження, але й захищає осіб, стосовно яких кримінальне провадження було закрито, від поведіння з боку державних посадових осіб та органів влади так, ніби вони насправді винні в інкримінованому їм злочині (див. рішення у справах *Bikas v. Germany*, № 76607/13, § 31, від 25 січня 2018 року, та *Allen v. the United Kingdom* [GC], № 25424/09, від 12 липня 2013 року, § 94, ECHR 2013).

Незалежно від характеру подальших пов'язаних проваджень і незалежно від того, чи закінчилося кримінальне провадження виправдувальним вироком або закриттям, рішення та обґрунтування національних судів або інших органів у цих подальших пов'язаних провадженнях, якщо їх розглядати в цілому та в контексті повноважень, які вони повинні здійснювати відповідно до національного законодавства, порушуватимуть пункт 2 статті 6 Конвенції у його другому аспекті, якщо вони будуть рівноцінні приписуванню заявнику кримінальної відповідальності.

Приписування кримінальної відповідальності особі означає відображення думки про те, що вона винна у вчиненні кримінального правопорушення, що передбачає, що завершення кримінального провадження мало відбутися у інший спосіб. Такий підхід відображає той факт, що на національному рівні судді можуть бути зобов'язані, поза контекстом кримінального обвинувачення, розглядати справи, що впливають з тих самих фактів, що й попереднє кримінальне обвинувачення, яке не призвело до засудження.

ЄСПЛ підкреслив, що відповідно до молдавського законодавства спеціальна конфіскація є запобіжним заходом, який міг застосовуватись навіть тоді, коли кримінальна відповідальність або кримінальне покарання не були встановлені. Спеціальна конфіскація не була включена і до переліку кримінальних санкцій, передбачених Кримінальним кодексом. Тим не менш, її загальне застосування відносно «майна, яке було використане при вчиненні злочину або отримане в результаті вчинення злочину» і, особливо у справі заявника, до майна, «отриманого в результаті вчинення діяння, караного цим Кодексом», як видається, залежить від наявності протиправного діяння.

Таким чином, на думку ЄСПЛ у даному випадку відсутні підстави вважати, що такий захід може розглядатись як покарання (на противагу рішенням у справах *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy* [GC], № № 1828/06 та 2 інші, §§ 220-21, від 28 червня 2018 року). Більше того, Суд звернув увагу, що подібні правила конфіскації – коли кримінальна відповідальність правопорушника та строк давності не мали значення для цілей конфіскації, а рішення про конфіскацію, як правило, поширювалися на майно, набуте внаслідок незаконної діяльності - були поширеними серед держав-членів Ради Європи на момент подій (див. порівняльно-правовий аналіз у справі *Silickienė v. Lithuania*, № 20496/02, §§ 33-35, від 10 квітня 2012 року).

Проаналізувавши відповідні положення національного законодавства, ЄСПЛ виснував, що застосування такого заходу як спеціальна конфіскація спрямоване саме проти майна, а не безпосередньо проти особи і мало на меті запобігти використанню активів, отриманих внаслідок протиправного діяння, та може бути порівняне з інститутом цивільної конфіскації і на нього не впливає закінчення строку давності (див. Оцінку заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в Республіці Молдова (MONEYVAL); рішення у справах *Ulemek v. Serbia* (ухв.), № 41680/13, § 50, від 2 лютого 2021 року, та *Balsamo v. San Marino*, № № 20319/17 та 21414/17, § 62, від 8 жовтня 2019 року). Відповідно, ухвалення рішення про конфіскацію за своєю суттю не є покаранням та не вимагає від уповноважених органів влади визнання заявника винним у вчиненні кримінального правопорушення (порівняйте, наприклад, із рішенням у справі *El Kaada v. Germany*, № 2130/10, §§ 62-63, від 12 листопада 2015 року) (пункт 33 рішення).

Суд звернув увагу, що заявник не скаржився на будь-які конкретні заяви, викладені у рішеннях національних органів (рішення прокурора та рішення слідчого судді). Так, у згаданих рішеннях було роз'яснено, що заявник не підлягає притягненню до кримінальної відповідальності та одночасно надано коментарі щодо доходів, отриманих заявником внаслідок вчинення злочинів, які підлягали конфіскації, навіть незважаючи на те, що заявнику ніколи не було пред'явлено належного обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення в національних судах. На думку ЄСПЛ означені заяви можна розуміти як такі, що стосуються як вчинення кримінального правопорушення, про яке йдеться, так і незаконного походження грошей, як це передбачено підпунктом «а» пункту 2 частини другої статті 106 Кримінального кодексу (пункт 35 рішення).

У зв'язку з цим Суд повторив, що при формулюванні обґрунтування рішення про конфіскацію після закриття кримінального провадження слід проявляти особливу обережність. В той же час викладені у відповідному рішенні заяви самі по собі не можуть прямо свідчити про приписування кримінальної відповідальності особі і мають аналізуватися в контексті провадження в цілому та його особливостей.

ЄСПЛ вказав, що у справі заявника конфіскація була призначена разом із закриттям кримінального провадження як така, що не має строку давності, а отже, була допоміжною для цього провадження. При цьому з рішення слідчого судді вбачається, що заявник не мав процесуальної позиції на момент закриття провадження, а наявні у матеріалах справи докази підтвердили отримання заявником грошей в результаті незаконної комерційної діяльності, що ніколи не оскаржувалось заявником ані до прокурора вищого рівня, ані під час змагального провадження у слідчого судді.

Суд підкреслив, що правова підстава, обрана для конфіскації у справі заявника, стосувалася майна, отриманого в результаті «діяння, забороненого Кримінальним кодексом», на відміну від товарів, отриманих у результаті вчинення кримінального правопорушення. У світлі такого вибору правової підстави для конфіскації, ЄСПЛ виснував, що обґрунтування, наведене в рішеннях національних органів влади, стосувалося не оцінки вини заявника, а походження майна, що підлягало конфіскації.

У даному контексті ЄСПЛ не вважав необґрунтованою вимогу національних органів влади надати детальну інформацію про протиправну поведінку, яка нібито призвела до набуття спірних коштів, та вказати на зв'язок між такою поведінкою та активами, про які йдеться у заяві. Навпаки, у світлі прецедентної практики Суду щодо конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом, органи влади зобов'язані надати таку оцінку з метою дотримання вимог Конвенції (див. стислий виклад практики у справах *Yordanov and Others v. Bulgaria*, № № 265/17

та 26473/18, §§ 123-24, від 26 вересня 2023 року, та *Todorov and Others v. Bulgaria*, № № 50705/11 та 6 інших, §§ 190-99, від 13 липня 2021 року) (пункт 40 рішення).

Додатково Суд звернув увагу, що у справі заявника оцінка незаконності походження грошей («незаконна комерційна діяльність») ґрунтувалася на доказах, зібраних під час розслідування, а не на будь-яких припущеннях. В оскаржуваних рішеннях, серед іншого, були посилання на обшук, проведений на території несанкціонованої автостоянки, в результаті якого були виявлені різні записи про гроші, отримані за надання послуг з паркування; на показання свідків про причетність заявника до роботи персоналу автостоянки, а також на інформацію про податкову заборгованість компанії. ЄСПЛ також встановив, що отримані докази ніколи не оспорювалися заявником, хоча він мав розумну можливість викласти свою позицію органам влади з метою ефективного оскарження заходу конфіскації, постійно користуючись допомогою практикуючого адвоката (пункт 41 рішення).

З огляду на вищевикладене ЄСПЛ виснував, що на підставі правильної оцінки національного законодавства та в контексті рішення в цілому, рішення про спеціальну конфіскацію, в якому йшлося про незаконне походження майна, що підлягало конфіскації, не могло обґрунтовано вважатися підтвердженням винуватості у вчиненні кримінального правопорушення.

Відповідно, ЄСПЛ не встановив порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалені Палатою 8 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної несправедливості кримінального провадження проти заявника у зв'язку з використанням недопустимих доказів, отриманих співробітником поліції в результаті негласної / таємної операції (пункт 1 статті 6 Конвенції).

У ніч на 7 січня 2008 року дружина заявника, Е. І., невдовзі після того, як вона повернулася з відпустки з двома доньками, була застрелена біля сімейного будинку.

5 березня 2008 року заявника було затримано та утримувано під вартою у зв'язку з підозрою у вбивстві його дружини.

7 квітня 2008 року працівник поліції G. N. зустрівся із заявником, який перебував під вартою, на прохання останнього. Він записав їхню розмову та доповів про неї своєму керівництву. Після цього прокурор санкціонував проведення негласної операції. 15 квітня, 8 травня та 14 травня 2008 року G. N. знову відвідав заявника. Вони говорили про те, що G. N. може забезпечити припинення кримінального провадження проти заявника, якщо той дасть йому хабар. Заявник також розмовляв з G. N. щодо вбивства у тому ж контексті.

14 травня 2008 року захист заявника повідомив, що G. N. намагався вимагати у нього хабар у розмірі одного мільйона доларів США. 26 травня 2008 року заявник подав аналогічну заяву, стверджуючи, що G. N. погрожував йому та вимагав хабар.

5 червня 2008 року слідчі органи порушили кримінальну справу проти заявника за підозрою у поданні неправдивого повідомлення про злочин. Того ж дня вони відмовили у порушенні кримінальної справи проти G. N. за фактом вимагання хабаря.

10 лютого 2009 року прокурор прийняв рішення про об'єднання кримінальної справи про вбивство Е. І. та кримінальної справи про завідомо неправдиве повідомлення про злочин.

Після офіційного пред'явлення обвинувачення 9 березня 2009 року, в ході подальшого судового розгляду заявник не визнав себе винним.

30 грудня 2009 року Ризький регіональний суд (the Riga Regional Court) встановив, що заявник підбурював V. M. організувати вбивство та сприяв його вчиненню. Він також встановив, що L. A. стріляв у Е. І. Він засудив заявника до 13 років позбавлення волі з наступним трирічним періодом поліцейського нагляду. Суд виправдав заявника за кримінальним обвинуваченням у поданні неправдивого повідомлення про злочин.

Що стосується мотиву вбивства, суд встановив, що заявник дізнався про те, що Е. І. та О. Г. мали стосунки. Для встановлення відповідних обставин справи та доведення вини заявника суд покладався на непрямі докази, які переважно склалися з великої кількості показань свідків. Він точно знав, коли Е. І. повернеться додому 6 січня 2008 року; він також знав, що, повернувшись додому, Е. І. випустить їхніх собак з гаража у двір. Тому він замкнув двері, що ведуть з будинку в гараж, так що Е. І. довелося вийти з будинку, щоб випустити собак. Там Л. А. зміг її застрелити. Він також знав організатора вбивства, V. М. Крім того, він раніше нападав на Е. І. і погрожував О. Г. Існували докази того, що вони боялися заявника.

Суд також посилався на стенограму розмови між заявником та G. N. у травні 2008 року (див. пункт 4 цього рішення), яка містила висловлювання заявника, щодо яких Суд постановив, що вони вказують на його причетність до вбивства. Водночас він встановив, що заявник не знав, що G. N. діяв під прикриттям.

Заявник звернувся до Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду, стверджуючи, що регіональний суд, за відсутності будь-яких доказів його вини, ґрунтував свої висновки на припущеннях, і що він не повинен був використовувати стенограму як доказ.

14 грудня 2012 року Судова палата у кримінальних справах підтримала засудження заявника, покладаючись, як і регіональний суд, на непрямі докази, зокрема, на велику кількість показань свідків, які доводили його вину. Вона також підтвердила висновок регіонального суду про те, що зміст розмов між G. N. і заявником доводив причетність останнього до вбивства. Водночас у контексті виправдання заявника за обвинуваченням у поданні неправдивого повідомлення про злочин, Судова палата у кримінальних справах постановила, що стенограму першої розмови від 7 квітня 2008 року слід вважати недопустимим доказом, і що подальша негласна операція не могла бути санкціонована, оскільки ніщо в першій розмові не вказувало на те, що заявник мав намір дати хабар G. N., а також не було жодних доказів того, що заявник хотів би бачити його знову.

Заявник подав апеляцію з питань права. Він стверджував, що не було доказів того, що він підбурював V. М. до організації вбивства, і що Судова палата у кримінальних справах підтримала його засудження на підставі непрямих доказів. Крім того, вона повинна була визнати всю стенограму недопустимим доказом, враховуючи висновки щодо дозволу на проведення відповідної негласної операції.

27 вересня 2013 року Сенат Верховного Суду (the Senate of the Supreme Court) підтримав засудження заявника, зменшивши його покарання до 12 років і 6

місяців позбавлення волі з подальшим трирічним наглядом поліції. Що стосується стенограми судового засідання, то Сенат постановив наступне:

«З рішення апеляційного суду випливає, що суд ... визнав, що відомості про факти, викладені у висновку експерта, є недопустимими і не можуть бути використані як докази. Апеляційний суд у своєму рішенні навів інформацію – зміст записаної розмови – але вона не була використана як доказ для доведення вини заявника».

Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції на порушення його права на мовчання та права не свідчити проти себе у зв'язку з тим, що національні суди використовували докази, отримані від нього в ході негласної операції, які згодом були визнані недопустимими.

Оцінка Суду

Від самого початку Уряд заперечував, що заявник: (i) зловживав правом на індивідуальну заяву та (ii) не міг стверджувати, що він є жертвою порушення пункту 1 статті 6 Конвенції в частині, що стосується права не свідчити проти себе та права зберігати мовчання. Він також стверджував, що його скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції були явно необґрунтованими. Заявник не погодився та підтримав свої скарги.

ЄСПЛ повторив, що хоча стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів як таких, що в першу чергу є предметом регулювання національного законодавства. Таким чином, до обов'язків ЄСПЛ не входить принципове визначення того, чи можуть певні види доказів – наприклад, докази, отримані незаконно з точки зору національного законодавства – бути прийнятними, або, більше того, чи був заявник винним чи невинним. Питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. У зв'язку з цим необхідно також враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була надана заявнику можливість оскаржити достовірність доказів та заперечити проти їх використання. Крім того, необхідно брати до уваги якість доказів, зокрема, чи ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їхню надійність або точність (пункт 19 ухвали).

ЄСПЛ також надає значення тому, чи були докази, про які йдеться, вирішальними для результату кримінального провадження. Якщо достовірність доказів викликає сумніви, наявність справедливих процедур перевірки допустимості доказів набуває ще більшого значення (див. *Dursun Aliyev v. Azerbaijan*, № 20216/14, §§ 115–18 з наступними посиланнями, 27 квітня 2023 року) (пункт 20 рішення).

ЄСПЛ також нагадав, що право не свідчити проти себе захищає не від викривальної заяви як такої, а від отримання доказів шляхом примусу

або утиску. Саме наявність примусу викликає занепокоєння щодо дотримання права не свідчити проти себе (див. *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* [GC], № 50541/08 and 3 others, §§ 266–69, 13 вересня 2016 року) (пункт 21 ухвали).

Повертаючись до обставин цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що дійсно, регіональний суд покладался на стенограму розмов заявника з G. N., проведених, за винятком першої розмови, як негласна операція в період, коли заявник перебував під вартою (див. пункт 11 цієї ухвали). Слід визнати, що Судова палата у кримінальних справах за скаргою заявника визнала стенограму першої бесіди недопустимим доказом і постановила, що подальша негласна операція не була виправданою. Однак вона підтвердила висновок регіонального суду про те, що зміст розмов між G. N. і заявником свідчив про причетність останнього до вбивства (див. пункт 13 цієї ухвали) (пункт 22 ухвали).

Таким чином, твердження заявника про те, що національні суди використовували докази, отримані від нього в ході негласної операції, а згодом визнали їх недопустимими, видається обґрунтованим. Однак ЄСПЛ зазначив, що незалежно від того, чи використовувалися ці докази для доведення вини заявника (див. пункт 15 цієї ухвали), вони відігравали лише допоміжну роль в обґрунтуванні як регіонального суду, так і Судової палати у кримінальних справах. Обидва суди встановили відповідні обставини кримінальної справи на підставі низки інших обвинувальних елементів, на яких ґрунтувалося засудження заявника, а саме детальних заяв та показань великої кількості свідків (див. пункти 10 та 13 цієї ухвали). У зв'язку з цим ЄСПЛ наголосив на тому, що заявник, який був юридично представлений протягом усього судового провадження, скористався можливістю оскаржити достовірність та використання всіх доказів, включаючи ці показання свідків (пункт 23 ухвали).

ЄСПЛ також зазначив, що перша розмова з G. N., якого заявник знав заздалегідь, відбулася за ініціативою заявника, і що навіть якщо наступні розмови проводилися в контексті негласної операції, немає жодних ознак того, що до нього застосовувалися будь-які методи примусу або утиску всупереч волі заявника, які б порушували право не свідчити проти себе та право зберігати мовчання, як це тлумачиться в усталеній практиці ЄСПЛ (пункт 24 ухвали).

З огляду на це ЄСПЛ вважав, що загальній справедливості судового розгляду справи заявника не було завдано непоправної шкоди і що ця справа не свідчила про наявність будь-яких явних недоліків у захисті національними судами конвенційних прав заявника. Звідси випливало, що ця заява була явно необґрунтованою і мала бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції (пункт 25 ухвали).

З огляду на цей висновок ЄСПЛ не вважав за необхідне розглядати попередні заперечення Уряду щодо зловживання правом на подання

індивідуальної заяви та відсутності статусу жертви у розумінні статті 34 Конвенції (пункт 26 ухвали).

Висновок

Заяву було визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 3 жовтня 2024 року, оприлюднена 24 жовтня 2024 року та є остаточною.

Обставини справи

Ця справа стосувалася стверджуваного порушення презумпції невинуватості під час розгляду справи про відшкодування шкоди, ініційованої заявником проти держави після закриття кримінального провадження щодо нього за закінченням строків давності (пункт 2 статті 6 Конвенції).

У січні 2003 року відносно заявника було висунуто обвинувачення у вчиненні шахрайських дій під час перебування на посаді керівника банку. У 2004 році у процесі розгляду кримінальної справи заявника, Муніципальний суд міста Праги (the Prague Municipal Court, далі «кримінальний суд») змінив правову кваліфікацію вчиненого правопорушення на нецільове використання чужого майна, у зв'язку з відсутністю суб'єктивної сторони складу злочину.

У своєму рішенні від 9 січня 2009 року кримінальний суд зазначив, що оскільки п'ятирічний строк давності за це правопорушення сплив до того, як заявнику було пред'явлено обвинувачення, і наявних доказів було недостатньо для кваліфікації його дій як шахрайства, для якого Кримінальним кодексом встановлено десятирічний строк давності, є підстави для закриття провадження за строком давності.

Прокуратура оскаржила зазначене рішення і 4 листопада 2009 року воно було скасоване.

Водночас рішенням кримінального суду від 23 липня 2010 року провадження щодо заявника було знову закрито за строком давності, оскільки твердження прокуратури щодо умислу заявника у вчиненні шахрайських дій не були доведені, а п'ятирічний строк щодо пред'явлення заявнику обвинувачення у вчиненні дій, пов'язаних із нецільовим використанням чужого майна, вже сплив.

При цьому заявнику було роз'яснено, що у випадку звернення із клопотанням про продовження розгляду справи протягом трьох днів з моменту ухвалення судового рішення від 23 липня 2010 року, розгляд провадження відносно нього буде продовжений із встановленням наявності чи відсутності вини. Заявник не скористався цією можливістю.

Скарга прокуратури на вказане рішення була відхилена судом вищої інстанції 9 березня 2011 року.

У жовтні 2011 року заявник подав до Міністерства юстиції позов на підставі статті 14 Закону Про відповідальність держави (Закон № 82/1998), вимагаючи компенсації судових витрат, понесених ним у вищезазначеному кримінальному провадженні, та втрачених доходів (упущеної вигоди).

У квітні 2012 року Міністерство юстиції визнало позов заявника необґрунтованим з огляду на те, що у цій справі не було виконано встановлену

законом вимогу щодо скасування або зміни рішення з підстав його неправомірності. Окремо було наголошено, що провадження відносно заявника було припинено за строком давності і він не заявляв клопотання про продовження розгляду, що призвело до позбавлення можливості бути виправданим та визнання обвинувачення незаконним.

21 травня 2012 року заявник подав до Районного суду Праги 2 (Prague 2 District Court) позов про відшкодування шкоди, наголошуючи на тому, що його було притягнуто до кримінальної відповідальності за шахрайство, яке не було доведено, і його вина не була встановлена жодним судовим рішенням.

27 листопада 2013 національний суд відхилив позов заявника та зазначив, що незважаючи на закриття провадження за строком давності, не було жодних сумнівів у тому, що заявник вчинив дії, які підпадають під ознаки злочину, пов'язаного з нецільовим використанням чужого майна. Також суд послався на рішення Верховного Суду від 17 вересня 2012 року, у якому він виснував, що хоча сплив строку давності означає припинення кримінальної відповідальності винного з огляду на те, що потреба в кримінально-правовому реагуванні на правопорушення з часом поступово відпадає, ця обставина не може мати жодного впливу на факт вчинення зазначеною особою юридично засуджуваного діяння. У цьому випадку застосуванню підлягає положення пункту «b» частини 1 статті 12 Закону № 82/1998, згідно з яким компенсація не може бути надана особі, обвинувачення відносно якої було припинено на тій підставі, що вона не підлягає кримінальній відповідальності за вчинене правопорушення.

Не погоджуючись з ухваленим рішенням та вважаючи, що суд першої інстанції застосував розширене тлумачення статті 12 Закону «Про відповідальність держави», заявник оскаржив його в апеляційному порядку.

28 квітня 2014 року Муніципальний суд Праги (the Prague Municipal Court) залишив у силі рішення від 27 листопада 2013 року, підтримавши висновок про те, що стаття 12 Закону Про відповідальність держави повинна застосовуватися за аналогією, оскільки сам факт спливу строку позовної давності не означає, що рішення про притягнення до відповідальності було неправомірним.

11 лютого 2015 року Верховний Суд відхилив касаційну скаргу заявника як неприйнятну. Суд касаційної інстанції виходив з того, що відповідно до Закону Про відповідальність держави, компенсація може бути надана особі, кримінальне переслідування якої було припинено на підставі того, що вона не вчиняла правопорушення, а у разі протилежного висновку присудження такої компенсації суперечило б моральним засадам. При цьому не має значення чи відбулася якась зміна в правовій кваліфікації, оскільки дії залишаються тими самими і вимога про компенсацію може бути пов'язана лише з діянням, за яке особу було притягнуто до кримінальної відповідальності. Таким чином, у справі

заявника лише виправдувальний вирок (а не сам факт того, що обвинувачений наполягав на продовженні кримінального провадження) міг би довести протилежне.

В подальшому заявник подав конституційну скаргу на рішення Верховного Суду, в якій він скаржився, серед іншого, на порушення принципу презумпції невинуватості та на тлумачення за аналогією Закону Про відповідальність держави у його справі. Заявник також стверджував, що розглядаючи його позов, суди окрім рішення від 23 липня 2010 року, не дослідили жодних доказів, які підтверджували б їхні висновки про вчинення заявником злочину, пов'язаного з нецільовим використанням чужого майна.

У своєму рішенні від 19 січня 2016 року Конституційний Суд відхилив конституційну скаргу заявника як явно необґрунтовану. Суд виснував, що цивільні суди були обмежені лише резолютивною частиною рішення кримінального суду, яким підсудного визнано винним, але не його мотивувальною частиною або рішенням про закриття кримінального провадження. Зрештою Конституційний Суд вказав, що висновок цивільних судів, зроблений на підставі рішень кримінальних судів, про те, що заявник вчинив діяння, яке суперечить Кримінальному кодексу, становив, за даних обставин справи законну підставу для відмови у відшкодуванні заявленої компенсації.

Оцінка Суду

ЄСПЛ повторив, що другий аспект захисту, який забезпечує презумпція невинуватості, починає діяти з моменту, коли кримінальне провадження було завершено з результатом, відмінним від винесення обвинувального вироку. Він спрямований на захист осіб, з яких були зняті обвинувачення або припинено кримінальне провадження від поведіння з боку посадових осіб та державних органів так, ніби вони насправді винні у вчиненні злочину, в якому їх було обвинувачено.

Суд підкреслив, що на національному рівні судді можуть бути зобов'язані, поза контекстом кримінального обвинувачення, розглядати справи, що впливають з тих самих фактів, що й попереднє кримінальне обвинувачення, яке не завершилося засудженням. Захист, наданий пунктом 2 статті 6 у його другому аспекті, не повинен тлумачитися таким чином, щоб перешкоджати національним судам у подальших провадженнях, в яких вони виконують іншу функцію, ніж судді у кримінальних справах, згідно з відповідними положеннями національного законодавства, розглядати ті самі факти, які були предметом розгляду в попередньому кримінальному провадженні, за умови, що при цьому вони не покладають кримінальну

відповідальність на відповідну особу. На особу, яку було виправдано або стосовно якої було закрито кримінальне провадження, поширюється звичайне застосування національних норм щодо доказів і стандартів доказування поза межами кримінального провадження (рішення у справі *Nealon and Hallam v. the United Kingdom* [GC], № № 32483/19 та 35049/19, § 169, від 11 червня 2024 року) (пункт 50 рішення).

На відміну від справ, пов'язаних з цивільними позовами про відшкодування шкоди, поданими потерпілими, або справ, пов'язаних з дисциплінарними провадженнями, які стосуються зобов'язань колишніх обвинувачених перед суспільством, справи, пов'язані з позовами колишніх обвинувачених про відшкодування витрат і компенсацію, стосуються шкоди, за яку несе відповідальність держава. У зв'язку з цим Суд повторює, що пункт 2 статті 6 не гарантує особі, обвинуваченій у вчиненні кримінального правопорушення, право на компенсацію за законне тримання під вартою або за витрати, якщо провадження у справі згодом припиняється або закінчується виправдувальним вироком (там само, § 164) (пункт 51 рішення).

Враховуючи, що кримінальне провадження відносно заявника було закрито з підстав закінчення строків давності, ЄСПЛ вказав, що порушення пункту 2 статті 6 Конвенції мало б місце лише у випадку, коли національні судові рішення про компенсацію, яку вимагав стягнути заявник на підставі Закону № 82/1998, приписували йому кримінальну відповідальність. Таким чином, оцінюючи сумісність цих рішень та їх обґрунтованість з пунктом 2 статті 6 Конвенції, ЄСПЛ виснував, що вирішальне значення у цій справі має дослідження формулювань, які використовували суди.

Суд врахував, що правильна правова кваліфікація дій, які ймовірно вчинив заявник, була необхідною для визначення відповідного строку давності (див. також рішення у справі *Peltureau-Villeneuve v. Switzerland*, № 60101/09, § 34, від 28 жовтня 2014 року). Однак, оскільки формальним результатом кримінального провадження було його закриття у зв'язку із закінченням строків давності, не можна стверджувати, що це провадження призвело або мало призвести до визнання заявника «винним відповідно до закону». Такий результат був би можливим лише за умови, що заявник просив продовжити провадження, незважаючи на закінчення строку давності, чого він не зробив (пункт 54 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що суд першої інстанції, який розглядав цивільний позов заявника, відхилив його з урахуванням аргументації кримінальних судів, з якої було зрозуміло, що заявник вчинив злочин і лише об'єктивні причини (а саме, вплив строку) завадили судам винести йому обвинувальний вирок. Зазначений висновок, на думку Суду, явно приписував заявнику кримінальну відповідальність за вчинені ним правопорушення та дозволив цивільному суду

застосувати за аналогією статтю 12(1)(b) Закону Про державну відповідальність, яка не передбачає виплати компенсації.

Отже, Суд виснував, що цивільні суди і головним чином Верховний Суд вийшли за рамки цивільно-правових відносин, покладаючи в основу свого рішення чіткий висновок про те, що дії заявника становили кримінальні діяння, в яких його було обвинувачено. При цьому цивільні суди посилалися на твердження, зроблені кримінальним судом, зокрема, що впливають з (скасованого) рішення від 9 січня 2009 року, не маючи жодного обов'язкового для них кримінального рішення і без будь-яких застережень або врахування презумпції невинуватості заявника. У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив, що з рішення апеляційного суду від 28 квітня 2014 року, а також з практики Верховного Суду вбачається, що сам факт закінчення строку давності не означає, що рішення про відкриття провадження було незаконним і було достатнім для виключення будь-якого права заявника на компенсацію.

З огляду на вищевикладене ЄСПЛ вважав, що використані цивільними судами формулювання були не тільки невдалими, а й відображали однозначну думку цих судів про те, що мало місце кримінальне правопорушення, у якому був винен заявник, хоча він ніколи не був засуджений за нього. На думку Суду, заяви цивільних судів не узгоджувалися із закриттям кримінального провадження через закінчення строків давності та фактично приписували заявнику кримінальну відповідальність (порівняйте із рішеннями у справах *Farzaliyev v. Azerbaijan*, № 29620/07, §§ 65-69, від 28 травня 2020 року; *Agarov v. Russia*, № 52464/15, § 44, від 6 жовтня 2020 року; та *Pasquini v. San Marino* (№ 2), № 23349/17, § 64, від 20 жовтня 2020 року).

Суд підкреслив, що незважаючи на подання заявником конституційної скарги на порушення презумпції невинуватості, Конституційний Суд не дослідив формулювання, використані цивільними судами. При цьому ЄСПЛ повторив, що у випадках коли використання невдалих формулювань може викликати занепокоєння щодо дотримання презумпції невинуватості, ЄСПЛ з огляду на контекст провадження в цілому та його конкретні особливості, важливо розглянути чи були суди вищої інстанції безпосередньо задіяні в цьому (див. рішення у справах *Vardan Martirosyan v. Armenia*, № 13610/12, § 84, від 15 червня 2021 року; *Avaz Zeynalov v. Azerbaijan*, № № 37816/12 та 25260/14, § 71, від 22 квітня 2021 року; та *Milachikj v. North Macedonia*, № 44773/16, § 37, від 14 жовтня 2021 року) (пункт 61 рішення).

Насамкінець ЄСПЛ вказав, що сама по собі відмова виплатити заявникові за рахунок державних коштів компенсацію, яку він вимагав, на тій підставі, що закриття кримінального провадження проти нього не зробило незаконним рішення про відкриття кримінального провадження, не порушила б презумпцію невинуватості. Проте, як було зазначено вище, порушення презумпції

невинуватості у цій справі пов'язано з аргументацією та формулюваннями, використаними цивільними судами, які прямо приписували заявнику кримінальну відповідальність за вчинені правопорушення.

Таким чином, Суд виснував про достатність вищевикладених міркувань для констатації порушення пункту 2 статті 6 Конвенції у цій справі.

Висновок

Порушення пункту 2 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 10 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася справедливості кримінального провадження проти заявника за нібито отримання хабарів, коли він був членом Європейського Парламенту.

На час подій у цій справі заявник обіймав посаду депутата Європейського Парламенту.

21 березня 2011 року Національне антикорупційне управління прокуратури при Верховному Суді касації та правосуддя (la direction nationale anticorruption du parquet près la Haute Cour de cassation et de justice, далі – прокуратура) за власною ініціативою порушило справу проти заявника, який підозрювався у зловживанні своїм становищем члена Європейського Парламенту на тій підставі, що він прийняв пропозицію про виплату 100 000 євро від представників нібито британської консалтингової компанії в обмін на його підтримку проекту поправок до Директиви 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради про схеми гарантування вкладів. З матеріалів справи вбачалося, що розслідування було розпочато після того, як 20 березня 2011 року в британській щотижневій газеті The Sunday Times була опублікована стаття, в якій йшлося про акти корупції в Європейському Парламенті, до яких були причетні кілька депутатів, в тому числі і заявник.

Вказана стаття була результатом журналістського розслідування, проведеного двома британськими журналістами, які працювали в The Sunday Times. Використовуючи вигадані імена, вони п'ять разів зустрічалися із заявником у Страсбурзі та Брюсселі в період з грудня 2010 року по березень 2011 року, видаючи себе за представників лондонської консалтингової компанії. Вони запропонували йому оплачувану роботу в якості члена консультативної ради цієї компанії, на що заявник погодився. Згодом заявник, згідно зі статтею, вжив заходів для зміни проекту поправки до Директиви у бажаному для журналістів напрямку, після чого пред'явив їм рахунок на 12 000 євро за надані таким чином послуги.

Журналісти записали розмови, які вони вели із заявником віч-на-віч або по телефону, а також зібрали електронні повідомлення, якими вони з ним обмінювалися.

23 червня 2011 року на вимогу румунських органів влади Парламент прийняв рішення про позбавлення заявника депутатської недоторканності.

У 2013 році заявник постав перед судом касаційної інстанції (у складі колегії з трьох суддів) за звинуваченнями в отриманні хабарів і зловживанні впливом. У 2016 році його було визнано винним за цими звинуваченнями та засуджено

до трьох років і трьох місяців позбавлення волі. І заявник, і прокуратура оскаржили це рішення.

У 2017 році колегія у складі п'яти суддів суду касаційної інстанції відхилила апеляцію заявника і, задовольнивши апеляцію прокуратури, збільшила термін покарання заявника до чотирьох років позбавлення волі. Один із суддів колегії написав окрему думку, в якій зазначив, що заявника слід було виправдати за звинуваченням в отриманні хабаря і засудити лише за зловживання впливом у сфері службової діяльності.

Під час судового розгляду заявник безуспішно оскаржував законність використання в якості доказів проти нього заяв журналістів і записаних ними розмов віч-на-віч із заявником, вимагаючи виключити їх з матеріалів справи. Він також стверджував, що журналісти діяли як таємні агенти (*agent provocateur*).

У 2018 році суд касаційної інстанції відхилив подану заявником надзвичайну апеляцію.

Посилаючись на пункти 1 та 3 (d) статті 6 Конвенції, заявник скаржився на те, що кримінальне провадження проти нього було несправедливим, зокрема, через використання записів журналістів і той факт, що журналісти були заслухані за обставин, які, як він стверджував, були несприятливими для сторони захисту.

Оцінка Суду

Що стосується твердження заявника про те, що британські журналісти діяли як таємні агенти (*agent provocateur*), Суд зазначив, що в цій справі два журналісти Sunday Times діяли як приватні особи і немає доказів участі держави в їх журналістському розслідуванні. Суд нагадав, що скарга на провокацію з боку приватної особи, яка не діяла за вказівкою або під контролем влади, повинна розглядатися з точки зору загальних правил доказування, а не з точки зору провокації. Відповідно, Суд в контексті кримінального провадження в цілому вирішив дослідити, як отримання доказів могло вплинути на справедливість провадження проти заявника.

Що стосується скарги заявника на використання записів журналістів, Суд зазначив, що матеріали справи в румунських судах містили кілька доказів, отриманих в результаті обміну думками між заявником і двома журналістами, і, зокрема, аудіовізуальні записи, зроблені під час їхніх зустрічей. Він зазначив, що ніщо в матеріалах справи не вказує на те, що національний суд не виявив обережності, якої вимагали обставини справи, приймаючи такі докази. Він також зазначив, що використання у кримінальних провадженнях записів, подібних до записів журналістів, зроблених за власною ініціативою та за допомогою власного обладнання, на той час було дозволено національним законодавством. Нарешті, він зазначив, що національний суд належним чином розглянув

аргументи заявника про те, що використання таких доказів було незаконним, і відхилив їх. За цих обставин у справі не було порушено жодного питання, пов'язаного з використанням незаконно отриманих доказів. Крім того, суд касаційної інстанції розглянув твердження заявника про те, що записи не були справжніми та/або були відредаговані, а також його клопотання про надання експертного висновку з цього питання. Румунські суди відхилили ці клопотання і надали причини свого рішення, пояснивши, що такий висновок не має відношення до справи. Крім того, заявник і його адвокати мали доступ до всіх записів, а суд надав йому можливість подати докладні заперечення щодо їх змісту. Нарешті, записи були відтворені на відкритому слуханні у суді в присутності заявника та його представників.

Відповідно, ЄСПЛ дійшов висновку, що заявнику було надано достатньо можливостей для того, щоб оскаржити автентичність записів і заперечити проти їх використання. Крім того, записи не були вирішальним фактором у засудженні заявника, оскільки в матеріалах справи були інші докази, а журналісти також давали свідчення румунській владі.

Щодо скарги заявника на те, що журналісти були допитані в несприятливих для захисту умовах, ЄСПЛ зазначив, що спочатку вони були допитані органами британської влади після того, як остання отримала запит про судову допомогу від румунської прокуратури. Потім вони були заслухані самими суддями суду касаційної інстанції в режимі відеоконференції.

Щодо твердження заявника про те, що зроблені журналістами заяви під час надання свідчень в рамках виконання запиту про правову допомогу, були зроблені під впливом румунської влади, ЄСПЛ зауважив, що саме представники британської влади, а не румунська прокуратура, допитувала свідків на цій стадії провадження і що вони були єдиними, хто мав з ними безпосередній контакт.

Що стосується допиту журналістів у режимі відеоконференції, ЄСПЛ зазначив, що судді суду касаційної інстанції мали змогу заслухати свідків у режимі реального часу на засіданні 24 листопада 2015 року. Суд зауважив, що рішення про допит свідків у режимі відеоконференції було прийнято не прокуратурою, як стверджував заявник, а суддями суду касаційної інстанції. Адвокати заявника також мали можливість допитати свідків. З рішення національного суду було очевидно, що відеоконференція була використана тому, що свідки, будучи іноземними громадянами, не могли бути присутніми на слуханні. Тому ЄСПЛ вважав, що використання відеоконференції для отримання свідчень, яке саме по собі не суперечить Конвенції, мало законну мету належного відправлення правосуддя у цій справі, і що спосіб, у який вона була реалізована, був сумісний з вимогами, що регулюють повагу до права на захист, як це передбачено статтею 6 Конвенції. Крім того, заявник був

присутній на судовому засіданні 24 листопада 2015 року, а його адвокати мали змогу допитати обох свідків.

Що стосується того факту, що відеоконференція нібито була перервана через технічні проблеми, ЄСПЛ зазначив, що заявник не порушував ці питання у національних судах. У будь-якому випадку, він не довів своїх тверджень і не пояснив, яким чином ці труднощі могли вплинути на загальну справедливість провадження.

Нарешті, Суд зазначив, що показання свідків залишалися послідовними протягом усього провадження і що національний суд мав змогу оцінити їхню правдивість та достовірність. У зв'язку з цим ЄСПЛ повторив, що він не має права ставити під сумнів оцінку національними судами наданих їм доказів, за винятком випадків, коли їхні висновки можна вважати свавільними або явно необґрунтованими, чого не було в даному випадку.

Відповідно, ЄСПЛ дійшов висновку, що кримінальне провадження, взяте в цілому, забезпечило заявнику достатні гарантії для здійснення його права на захист. Беручи до уваги можливу вагу доказів, отриманих або наданих журналістами, особливо зроблених ними записів, і труднощі, які їх використання могло створити для захисту, ЄСПЛ зазначив, що заявник мав можливість викласти свої аргументи в національних судах, де вони були розглянуті у спосіб, сумісний з положеннями статті 6 Конвенції. Суд також вважав, що спосіб, у який свідки були допитані під час провадження, також був сумісним з цим положенням і дозволив заявнику ефективно реалізувати свої права.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд) та пункту 3 (d) статті 6 Конвенції (право на допит свідків).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 8 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 7 КОНВЕНЦІЇ (НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ)

CESARANO v. Italy (№ 71250/16)

Обставини справи

Справа стосувалася відмови національних судів у задоволенні клопотання заявника про скорочення його покарання з довічного позбавлення волі до 30 років строкового позбавлення волі, що, на його думку, впливало з його вибору бути судимим за процедурою спрощеного провадження. На відміну від справи *Scoppola v. Italy (no. 2)* ([GC], № 10249/03, 17 вересня 2009 року), заявник був допущений до цієї процедури в той час, коли закон, який він визначив як *lex mitior* (Закон № 479 від 1999 року), більше не був чинним.

Заявник, Ferdinando Cesarano, є громадянином Італії, який народився в 1954 році і наразі відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі в місті Л'Аква (Італія).

Пан Cesarano постав перед судом за масове вбивство (*strage*) та вбивство в 1995 році. 2 січня 2000 року, коли судовий процес над паном Cesarano ще тривав, набув чинності новий закон (Закон № 479 від 16 грудня 1999 року), який дозволив обвинуваченим, до яких може бути застосоване довічне позбавлення волі, обирати розгляд справи за спрощеною процедурою, що передбачає максимальний термін позбавлення волі в 30 років замість довічного позбавлення волі з денною ізоляцією. Пан Cesarano мав можливість подати клопотання про спрощене провадження (*4-ter* Декрету-закону № 82 від 7 квітня 2000 року), оскільки судовий розгляд його справи тривав, але він вирішив не робити цього. Подальша зміна в законодавстві (Декрет-закон № 341 від 2000 року) передбачала, що лише обвинувачені, до яких може бути застосовано довічне позбавлення волі без денної ізоляції, можуть отримати скорочення строку позбавлення волі до 30 років після судового розгляду за спрощеною процедурою. Натомість ті, кому загрожувало довічне позбавлення волі з денною ізоляцією, як у випадку пана Cesarano, мали право лише на зменшення покарання до довічного позбавлення волі без денної ізоляції.

У жовтні 2007 року пана Cesarano було засуджено за пред'явленими обвинуваченнями в порядку звичайної процедури.

У вересні 2009 року Велика Палата ЄСПЛ ухвалила рішення у справі *Scoppola v. Italy (no. 2)* ([GC], № 10249/03). Вона встановила порушення статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону) у зв'язку з тим, що італійські суди не призначили пану Scoppola більш м'яке покарання у вигляді 30 років позбавлення волі, незважаючи на те, що він був засуджений за процедурою спрощеного провадження.

У лютому 2010 року вирок пану Cesarano було скасовано і призначено повторний судовий розгляд. У жовтні 2012 року пан Cesarano звернувся з проханням про розгляд його справи в порядку спрощеного провадження. У вересні 2013 року суддя попереднього слухання в Римі (giudice dell'udienza preliminare) визнав заявника винним в порядку спрощеного провадження і призначив йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі без денної ізоляції, зазначивши, що його ситуація не була подібною до ситуації пана Scoppola, який просив про розгляд справи в порядку спрощеного провадження на час чинності закону, що передбачав зменшення строку покарання до 30 років позбавлення волі (Закон № 479 від 1999 року). З цим вирокком погодилися Апеляційний суд Риму та Касаційний Суд Італії.

Посилаючись на статтю 7 Конвенції (ніякого покарання без закону), пан Cesarano стверджував, з огляду на принципи, викладені у справі Scoppola v. Italy (no. 2), що оскільки його судили в порядку т. зв. спрощеної процедури – коли обвинувачений відмовляється від певних процесуальних прав, щоб отримати вигоду від зменшення строку покарання – він повинен був мати право на більш м'яке покарання у вигляді 30 років позбавлення волі. У заяві також порушувалися питання за пунктом 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Оцінка Суду

Щодо статті 7 Конвенції

Заявник вперше постав перед судом у 1995 році, і на той час, з огляду на рішення Конституційного Суду № 176 від 1991 року (див. пункт 34 цього рішення), він все ще не мав права вимагати розгляду справи у порядку спрощеного провадження (пункт 65 рішення).

Коли Законом № 479 від 1999 року було знову запроваджено можливість для обвинувачених, яким може бути призначене довічне позбавлення волі, обирати спрощену процедуру і, як наслідок, отримати максимальне покарання у вигляді 30 років позбавлення волі, провадження у справі заявника перебувало на стадії розгляду судом першої інстанції (пункт 66 рішення).

Відповідно до перехідних положень, що містяться у розділі 4-*ter* Декрету-закону № 82 від 2000 року, який набув чинності 8 червня 2000 року, обвинувачені могли подати клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження на найближчому доступному судовому засіданні. Однак заявник не скористався цією можливістю (див. пункти 8–9 цього рішення) (пункт 67 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що засудження заявника судом першої інстанції було скасовано Апеляційним судом Неаполя, який направив справу прокурору для подачі нового обвинувального акта до компетентного суду (див. пункт 13

цього рішення). 2 жовтня 2012 року, після того, як заявник знову постав перед судом, він звернувся з клопотанням про розгляд його справи в порядку спрощеного провадження (див. пункт 14 цього рішення). Заявнику було надано доступ до цієї процедури, і після судового розгляду його було засуджено до довічного позбавлення волі без денної ізоляції (див. пункт 17 цього рішення) (пункт 68 рішення).

ЄСПЛ ураховує той факт, на якому наголошував Уряд і який впливає з національних рішень по суті справи, а також з усталеної національної судової практики, що, на відміну від заявника у справі Scoppola (згаданій вище), заявник у цій справі звернувся з клопотанням про застосування процедури спрощеного провадження задовго до того, як до законодавчої бази щодо винесення вироку в порядку спрощеного провадження були внесені більш суворі зміни, оскільки максимальний строк у 30 років позбавлення волі був замінений довічним позбавленням волі без денної ізоляції відповідно до статті 7 Декрету-закону № 341 від 2000 року, який набув чинності 24 листопада 2000 року (пункт 69 рішення).

На цьому етапі питання, на яке ЄСПЛ мав відповісти, полягало в тому, чи у світлі принципів, викладених у справі Scoppola (цитованій вище), строк, протягом якого має бути визначений найбільш м'який закон, відраховується *in abstracto* з моменту вчинення правопорушення до винесення остаточного вироку, чи, коли йдеться про спрощені процедури, які залежать від клопотання обвинуваченого, строк починається з моменту, коли таке клопотання сформульоване. Адже саме в цей момент обвинувачений отримує право на зменшення покарання, що впливає з його вибору відмовитися від певних процесуальних прав (пункт 70 рішення).

Дійсно, заявник, посилаючись на справу Scoppola (цитовану вище, § 119), стверджував, що це положення містило найбільш м'яке покарання, передбачене законом у порядку спрощеного провадження, серед усіх законів, прийнятих у період між вчиненням ним правопорушень і винесенням остаточного судового рішення (пункт 73 рішення).

І навпаки, на думку Уряду та відповідно до національної судової практики, на яку він посилався (зокрема, рішення пленуму Касаційного суду у справі Giannone; див. пункт 43 цього рішення), саме дата подачі обвинуваченим клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження є початком відліку строку, який має братися до уваги для визначення закону, що встановлює більш м'яке покарання. Отже, з цієї точки зору, покарання у вигляді 30 років позбавлення волі, передбачене Законом № 479 від 1999 року, було б найбільш м'яким покаранням лише в тому випадку, якби обвинувачений подав клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження, коли

положення цього Закону були чинними, чого заявник не зробив (пункт 74 рішення).

ЄСПЛ, серед іншого, зазначив, що запровадження процедури спрощеного провадження італійським законодавством було прямо спрямоване на спрощення і, таким чином, прискорення кримінального провадження, і що Рекомендація № R (87) 18 Комітету з питань запобігання корупції R (87) 18 Комітету міністрів Державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя (див. пункт 51 цього рішення) закликала Держави-члени, беручи до уваги конституційні принципи та правові традиції, характерні для кожної Держави, запровадити скорочені та спрощені процедури (останні також називаються «угода про визнання вини» або «*transactions pénales*») з конкретною метою вирішення проблем, пов'язаних із тривалістю кримінального провадження (див. *Di Martino and Molinari v. Italy*, №№ 15931/15 та 16459/15, § 34, 25 березня 2021 року) (пункт 76 рішення).

ЄСПЛ повторив, що хоча стаття 7 Конвенції гарантує, що кримінальні правопорушення та відповідні покарання мають бути чітко визначені матеріальним кримінальним правом, вона не встановлює жодних вимог щодо процедури, в якій ці правопорушення мають бути розслідувані та передані до суду (див. *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, №№ 11082/06 та 13772/05, § 789, 25 липня 2013 року). ЄСПЛ вважав, що процесуальний вибір обвинуваченого і подальші умови будь-якої угоди між обвинуваченим і Державою мають вирішальне значення, коли йдеться про застосовне покарання, оскільки тривалість зменшеного покарання, яке може бути призначене у разі засудження, чітко визначена законом, чинним на момент укладення угоди, на яку погоджується обвинувачений (пункт 78 рішення).

Фактично, обвинувачений обирає покарання, чинне на момент укладення угоди, тому саме це покарання необхідно порівнювати з подальшими покараннями, передбаченими законодавством у контексті спрощеного провадження, щоб визначити найбільш м'який закон, тоді як покарання, що застосовувалися в рамках спрощеного провадження до того, як обвинувачений обрав судовий розгляд за цією процедурою, залишаються незастосовними в конкретній ситуації обвинуваченого (пункт 79 рішення).

Отже, саме в цих рамках слід оцінювати дотримання національними судами зобов'язання застосовувати з кількох кримінальних законів той, положення якого є найбільш сприятливими для обвинуваченого (див. *Scoppola*, цитоване вище, § 108). Дійсно, хоча принцип залишається незмінним, якщо існують розбіжності між кримінальним законом, чинним на момент вчинення правопорушення, і наступними кримінальними законами, прийнятими до винесення остаточного рішення, суди повинні застосовувати закон, положення якого є найбільш сприятливими для обвинуваченого, належну увагу

слід приділяти тому факту, що законодавець може на законних підставах поставити застосування деяких або всіх наступних положень закону в залежність від конкретних подій, таких як, зокрема, прохання обвинуваченого та/або його згода протягом встановленого строку на розгляд справи в порядку спрощеного провадження (див., для порівняння, *mutatis mutandis*, *Di Martino and Molinari*, цит. вище, §§ 34 et seq.) (пункт 80 рішення).

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що, на відміну від заявника у справі *Scorpoła* (згадана вище), який клопотав про спрощене провадження на попередньому слуханні одразу після набрання чинності Законом № 479 від 1999 року, у цій справі заявник не скористався можливістю подати клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження на першому слуханні після набрання чинності Законом № 479 від 1999 року, як він мав би право зробити згідно з відповідними перехідними положеннями. Натомість він свідомо вирішив подати таке клопотання через кілька років, після того, як був притягнутий до кримінальної відповідальності заново, 2 жовтня 2012 року (див. пункт 14 цього рішення) (пункт 81 рішення).

На той час, як було додатково підтверджено Конституційним Судом (див. рішення № 210 від 2013 року, згадане у пункті 39 цього рішення), частина 2 статті 442 КПК зі змінами, внесеними статтею 7 Декрету-закону № 341 від 2000 року, передбачала, що у разі засудження в порядку спрощеного провадження за злочини, що караються довічним позбавленням волі з денною ізоляцією, відповідним покаранням буде довічне позбавлення волі без денної ізоляції. Отже, на той час, коли заявник звернувся з клопотанням про спрощене провадження, покарання у вигляді 30 років позбавлення волі вже не було можливим покаранням за злочини, у вчиненні яких його обвинувачували під час розгляду справи за цією процедурою (пункт 82 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що італійське законодавство пропонує обвинуваченому можливість вибору різних процедур, деякі з яких надають перевагу у вигляді зменшення строку покарання в обмін на відмову від певних процесуальних гарантій. Існує кілька таких процесуальних шляхів і пов'язаних з ними покарань, відкритих для обвинуваченого. Необхідно враховувати, що перехід від одного шляху до іншого, з відповідним зменшенням покарання, залежить від процесуального вибору обвинуваченого та його вибору захисту, і відіграє певну роль (від вчинення правопорушення до остаточного засудження) у визначенні початкової точки відліку строку, протягом якого має бути визначено найбільш м'яке покарання, до винесення остаточного судового рішення у справі. Таким чином, покарання, що застосовуються абстрактно в процедурах спрощеного провадження до того, як особа зробить свій вибір, не повинні розглядатися як такі, що мають значення для визначення *lex mitior* у конкретній справі, оскільки вони не стосуються правових інструментів, що застосовуються

in concreto в ситуації обвинуваченого. Висновок про протилежне підірвав би обґрунтування пропозиції вигоди в обмін на відмову від процесуальних гарантій, що лежить в основі вибору італійським законодавцем прискорення кримінального провадження в такий спосіб (див. пункти 51 і 76 цього рішення) (пункт 84 рішення).

Отже, в обставинах цієї справи саме дата подачі заявником клопотання про розгляд його справи в порядку спрощеного провадження є початком відліку строку, який має ураховуватися при визначенні закону, що передбачає більш м'яке покарання. ЄСПЛ також погодився з аргументами Уряду, які ґрунтуються на відповідній національній судовій практиці, згаданій у рішеннях по суті справи заявника (див. рішення Касаційного Суду у справах Giannone та Ercolano, згадані у пунктах 43–49 цього рішення, та рішення Конституційного Суду № 210 від 2013 року, згадане у пунктах 35 і et seq.), що обставини цієї справи відрізняються від обставин у справі Scoppola (згаданій вище) тим, що заявник просив, і це прохання про судовий розгляд в порядку спрощеного провадження було задоволено в той час, коли Закон № 479 від 1999 року вже не був чинним і, в будь-якому випадку, задовго до того, як національне законодавство, що регулює питання встановлення строків покарання, було змінено на більш суворе (пункт 85 рішення).

У зв'язку з цим заявник не навів жодної причини, яка могла б виправдати його запізніле звернення та його вибір не звертатися з таким проханням під час дії Закону № 479 від 1999 року, хоча він мав таку можливість (див. пункти 55 та 56 цього рішення) (пункт 86 рішення).

З огляду на взаємозв'язок між матеріально-правовими та процесуальними аспектами в контексті спрощеного провадження (див. пункт 77 цього рішення), ЄСПЛ вважав, що, обравши спрощене провадження у той час, коли положення Закону № 479 від 1999 року, які передбачали максимальне покарання у вигляді 30 років позбавлення волі, були замінені положеннями розділу 7 Декрету-закону № 341 від 2000 року, які передбачали максимальне покарання у вигляді довічного позбавлення волі без денної ізоляції, заявник вже не мав права на покарання у вигляді позбавлення волі на строк 30 років (пункт 87 рішення).

Беручи до уваги той факт, що на прохання заявника суддя попереднього слухання погодився застосувати процедуру спрощеного провадження, яка була відсутня на момент вчинення правопорушень, ЄСПЛ вважав, що стаття 7 Декрету-закону № 341 від 2000 року, яка була чинною на момент подачі заявником клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження, є подальшим кримінально-правовим положенням, що передбачає більш м'яке покарання (пункт 88 рішення).

У світлі вищевикладеного ЄСПЛ дійшов висновку, що, засудивши заявника до довічного позбавлення волі без денної ізоляції відповідно до цього

положення, національні суди фактично застосували більш м'яке покарання у його справі (див., *mutatis mutandis*, *Ruban v. Ukraine*, № 8927/11, § 46, 12 липня 2016 року) (пункт 89 рішення). Тому, порушення статті 7 Конвенції не було.

Щодо пункту 1 статті 6 Конвенції

У цій справі не викликав сумнівів той факт, що, подавши клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження заявник, якому допомагав адвокат за власним вибором, а отже, який був у змозі з'ясувати наслідки цього клопотання, однозначно відмовився від свого права на публічний розгляд, виклик свідків, подання нових доказів та допит свідків обвинувачення (*ibid.*) (пункт 95 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що така відмова була зроблена в обмін на певні переваги, які на момент подачі заявником клопотання, 2 жовтня 2012 року, включали незастосування денної ізоляції з покаранням у вигляді довічного позбавлення волі у разі засудження, як це передбачено частиною 2 статті 442 КПК зі змінами, внесеними розділом 7 Декрету-закону № 341 від 2000 року, який набув чинності 24 листопада 2000 року.

Виходячи з правової бази, що діяла на момент, коли заявник клопотав про спрощену процедуру, він не міг, в результаті зробленого ним процесуального вибору, законно очікувати на будь-яке інше покарання, окрім довічного позбавлення волі без денної ізоляції (пункт 97 рішення).

У світлі вищевикладеного ЄСПЛ дійшов висновку, що призначення цього покарання було передбачуваним і тому не порушило право заявника на справедливий судовий розгляд. Тому, порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було (пункт 98 рішення).

Висновок

Відсутність порушення статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону).

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 17 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

KAJGANIĆ v. Serbia (№ 27958/16)

Обставини справи

Ця справа стосувалася скарг заявниці на порушення права на повагу до її приватного життя відповідно до статті 8 Конвенції у зв'язку із неспроможністю національних органів влади захистити її право на репутацію від наклепницьких заяв, зроблених журналістом, а також на порушення її прав, гарантованих статтями 6 і 13 Конвенції у зв'язку із тривалістю того самого провадження та стверджуваної відсутності ефективних національних засобів правового захисту.

Заявниця була захисницею, яка представляла Х. у кримінальному провадженні щодо вбивства Прем'єр-міністра Сербії 12 березня 2003 року.

9 вересня 2004 року тижневик *Vreme* опублікував статтю, написану У. під назвою «Союзники, адвокати та старі друзі». У статті автор посилався, зокрема, на стенограму телефонної розмови, яка нібито відбулася між заявницею та Х. у травні 2004 року, в якій заявниця сказала, що вона домоглася для Х. статусу свідка, що співпрацює зі слідством, через «своїх старих друзів» – «двох найвпливовіших людей в країні», в обмін на його неправдиві свідчення. Автор статті назвав цих двох осіб як міністра внутрішніх справ і директора Управління безпеки та розвідки. У статті також уточнювалося, що розмову було записано та зроблено розшифровку, а стенограму було зареєстровано Управлінням по боротьбі із організованою злочинністю і надіслано тодішньому прем'єр-міністру, міністру внутрішніх справ, міністру юстиції та начальнику служби громадської безпеки. Поруч із статтею було опубліковано фото заявниці.

17 вересня 2004 року інше медіа опублікувало заяву У. про те, що він не має копії стенограми, але що в разі судового розгляду він матиме законне право отримати копію, якщо йому це знадобиться.

Того ж дня начальник Управління по боротьбі із організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ написав внутрішню доповідь, в якій зазначив, що прослуховування телефону Х. було санкціоновано слідчими суддями, і що у своїй статті У. опублікував неправдиву інформацію та твердження, які є припущеннями.

28 жовтня 2004 року заявниця подала цивільний позов проти У., вимагаючи компенсації в розмірі 750 000 сербських динарів за шкоду, завдану її честі та репутації зробленими в статті твердженнями. Під час провадження вона не заперечувала, що розмовляла зі своїм клієнтом, але заперечувала, що розмовляла з ним у травні 2004 року.

5 листопада 2004 року заявниця написала листа до редактора Vreme, заперечуючи звинувачення, викладені у статті. Її спростування було опубліковано пізніше.

Під час розгляду справи суд першої інстанції шість разів безрезультатно запитував копію згаданої стенограми у відповідних державних органів. Слідчий суддя відхиляв ці клопотання на тій підставі, що чинний на той час Кримінальний процесуальний кодекс передбачав, що матеріали, зібрані шляхом «спостереження та запису телефонних розмов», можуть використовуватися лише в провадженні, в якому було призначено захід спостереження, і стосовно особи та кримінального правопорушення, охопленого цим заходом, а також на тій підставі, що провадження, щодо якого було отримано відповідний матеріал, не було завершено остаточно. Спеціальний прокурор спочатку відмовився оприлюднити запитувані стенограми на тій підставі, що вони не були в його розпорядженні, а потім на тій підставі, що відповідні матеріали досліджувалися в рамках іншого кримінального провадження.

14 лютого 2008 року суд першої інстанції частково ухвалив рішення на користь заявниці та зобов'язав Y. виплатити їй 350 000 динарів як відшкодування моральної шкоди. Це рішення було вручено заявниці 13 липня 2010 року.

20 липня 2010 року Y. подав апеляцію. Під час провадження в апеляційному суді він стверджував, що, будучи приватною особою, він не міг отримати записи та стенограми та надати їх суду як докази.

19 червня 2012 року апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та зобов'язав заявницю сплатити Y. 166 750 динарів за судові витрати. Після повторного встановлення фактів суд визнав, що Y. отримав відповідну інформацію наприкінці серпня 2004 року електронною поштою від джерела, якому він довіряв, і перевірів її у співробітників Агентства з безпеки та розвідки, Прокуратури із боротьби з організованою злочинністю та Міністерства внутрішніх справ, особи яких він не міг розкрити, а тому не було підстав стверджувати, що він знехтував своїми обов'язками як журналіст. Суд також вказав, що спірну інформацію було опубліковано за згодою редактора журналу, і що Y. не зв'язувався із заявницею перед публікацією, оскільки він хотів уникнути можливих несприятливих наслідків, які перешкоджають йому опублікувати статтю. Крім того, суд встановив, що Y. опублікував інформацію, яку він вважав правдивою та яка стосувалася подій і людей, про які громадськість була зацікавлена бути поінформованою, і яку можна було вільно публікувати незалежно від способу її отримання. Крім того, ця інформація не була інформацією, публікація якої була заборонена. Публікація інформації, про яку йде мова, не мала на меті завдати шкоди честі та репутації заявниці чи завдати їй душевних страждань, а становила суспільний інтерес, оскільки законний інтерес

громадськості бути поінформованим про факти та події у зв'язку з кримінальним провадженням щодо вбивства Прем'єр-міністра переважає над необхідністю захисту честі та репутації заявниці. Опублікована інформація стосувалася не її особистого життя чи професійної діяльності, а подій, які могли вплинути на хід кримінального провадження, що відповідало статті 10 Конвенції. І оскільки її лист із спростуванням був опублікований у тому ж журналі, вона не мала права на компенсацію.

6 жовтня 2012 року заявниця подала конституційну скаргу, яка була відхилена. Конституційний Суд погодився із аргументацією апеляційного суду, що заявниця не довела порушення журналістської етики з боку У., та не визнав, що справа не була розглянута впродовж розумного строку.

Оцінка Суду

Щодо того, чи було встановлено справедливий баланс між, з одного боку, правом заявниці на повагу до її репутації згідно зі статтею 8 та, з іншого боку, правом У. на свободу вираження поглядів, захищеним статтею 10

Суд зауважив, що спірна інформація в цій справі стосувалася кримінального провадження, яке проводилося у зв'язку з убивством Прем'єр-міністра Сербії і, отже, становила серйозний суспільний інтерес і занепокоєння, і що публікація такої інформації становила невід'ємну частину завдання медіа в демократичному суспільстві.

Розглядаючи питання про те, наскільки відомою особою була заявниця, і якою була тема спірного повідомлення, ЄСПЛ зазначив, що національні суди встановили, що заявниця не була публічною особою, але як законний представник одного з обвинувачених у резонансному кримінальному провадженні вона стала відомою громадськості, і тому не можна погодитися із тим, що вона була звичайною приватною особою. Таким чином, вона могла очікувати, що будуть з'являтися статті, які стосуватимуться її професійної діяльності. Суди також зазначили, що стаття, про яку йде мова, не була безпідставним особистим нападом на неї, а скоріше стосувалася питання суспільного інтересу.

Суд також взяв до уваги той факт, що за два дні до публікації статті У. заявниця вже зробила публічну заяву про статус її клієнта у провадженні. Суд також зазначив, що спірна стаття обмежувалася стверджуваними порушеннями, допущеними заявницею в ролі адвоката, тобто вона була зосереджена лише на її професійній діяльності, а не на будь-якому іншому аспекті її приватного чи сімейного життя.

Розглядаючи питання щодо змісту, форми та наслідків публікації, Суд звернув увагу на те, що заявниця не скаржилася на законність заходів стеження,

тобто на прослуховування та запис її телефонних розмов або витік інформації, отриманої в результаті цього, а також не скаржилася на порушення конфіденційності спілкування між адвокатом і клієнтом, яка користується посиленням захистом відповідно до статті 8 Конвенції. Натомість вона заперечувала, по суті, зміст статті, написаної У., тобто вона заперечувала достовірність інформації, що містилася в ній, і скаржилася, що держава-відповідач не захистила її в цьому відношенні.

Нагадавши про те, що право журналістів захищати свої джерела є частиною свободи «отримувати та передавати інформацію та ідеї без втручання з боку державних органів», захищеної статтею 10 Конвенції, ЄСПЛ взяв до уваги міркування національних судів, які встановили, що У. виконав свій обов'язок обачності, перевіrivши інформацію, отриману ним з конфіденційного джерела, яку він вважав точною. Суд також зазначив, що національні суди визнали важливість захисту конфіденційних джерел і у зв'язку з цим дійшли висновку, що рішення про розкриття джерела не є виправданим у цій справі. Вони також неодноразово безуспішно намагалися отримати копію відповідної стенограми з власної ініціативи у відповідних державних органах. Щодо того, що У. не зв'язався із заявницею перед публікацією статті, ЄСПЛ повторив, що стаття 8 не вимагає юридично обов'язкової вимоги попереднього повідомлення за таких обставин, і що основна мета права на відповідь полягає саме в тому, щоб дозволити особам оскаржувати неправдиву інформацію, опубліковану про них у пресі, що і було зроблено заявницею. ЄСПЛ також взяв до уваги, що апеляційний суд також встановив, що публікація інформації, про яку йде мова, не розголошувала жодних приватних деталей, а була зосереджена на подіях, які могли впливати на перебіг кримінального провадження та розглядати питання, що становлять суспільний інтерес.

Взявши до уваги всі вищезазначені міркування, Суд переконався, що національні суди збалансували інтереси щодо захисту репутації заявниці з правом У. на свободу вираження поглядів, включаючи його зацікавленість у збереженні анонімності своїх джерел, і надали відповідні та достатні обґрунтування тому, що законний інтерес громадськості отримати інформацію про кримінальне провадження щодо вбивства Прем'єр-міністра переважає необхідність захисту честі та репутації захисниці в цих кримінальних провадженнях.

Щодо стверджуваного порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку із тривалістю провадження

Суд вважав, що ця справа не була особливо складною. По суті, вона полягала у збалансуванні права заявниці на захист її репутації та права У. на свободу вираження поглядів. На думку Суду, поведінка заявниці також не була

такою, яка б сприяла тривалості провадження, оскільки вона лише одного разу подала прохання про перенесення слухання. Що стосується поведінки судових органів, ЄСПЛ зазначив, що мала місце невинувата затримка на два роки при врученні заявниці рішення суду першої інстанції, і відхилив посилення Уряду на судову реформу, яка почалася через шість років після того, як провадження вже було розпочато, повторюючи, що Договірні Держави повинні організувати свої судову систему таким чином, щоб їхні суди могли гарантувати кожному право отримати остаточне рішення у спрах щодо цивільних прав та обов'язків протягом розумного строку.

Взявши до уваги свою прецедентну практику з цього питання, Суд вважав, що тривалість провадження в цивільних судах двох рівнів юрисдикції, а саме понад сім років і сім місяців, була надмірною та не відповідає вимозі щодо «розумного строку».

Проте Суд зазначив, що тривалість провадження в Конституційному Суді, а саме три роки та два місяці, хоча і є дещо тривалою, не може вважатися надмірною, особливо з огляду на її нетерміновий характер (див., *Milovanović v. Serbia*, № 56065/10, §§ 87-90, від 8 жовтня 2019 року, де Суд встановив порушення вимоги розумного строку у терміновій справі, що стосувалася опіки над дитиною, і в якій провадження в Конституційному Суді тривало майже три роки і п'ять місяців).

Висновок

Відсутність порушення статті 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції.

Порушення пункту 1 статті 6 (щодо тривалості провадження) Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 8 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

AGHAJANYAN v. Armenia (№ 41675/12)

Обставини справи

Справа стосувалася звільнення заявника з роботи на приватному підприємстві на підставі того, що він розкрив конфіденційну інформацію про свого роботодавця в інтерв'ю журналісту. Заявник покликався на статтю 10 Конвенції.

ЄСПЛ зазначив, що ключові елементи оцінки пропорційності в цій справі не розглянуто: неможливість досягти справедливого балансу у світлі критеріїв прецедентного права Суду між конкуруючими інтересами, що перебувають під загрозою.

Заявник із 2003 року працював старшим науковим співробітником на заводі Nairit (завод), який виробляв різноманітну хімічну продукцію. Частки у статутному капіталі були розподілені між приватною компанією (90 % акцій) та державою (10 %).

Відповідно до наказу, виданого на заводі 9 липня 2007 року, інформація про рівень заробітної плати її працівників вважалася комерційною таємницею. Спеціальний пункт про обов'язок зберігати конфіденційність щодо рівня заробітної плати мав бути доданий до трудового договору кожного працівника.

У 2008 році заявник уклав постійний трудовий договір (контракт), пункт 2.1.11 якого забороняв публікацію інформації, що містить державну, професійну або комерційну таємницю, яка стосується заводу. Згодом заявник і завод підписали декларацію, яка була частиною його трудового договору, і щодо обов'язку зберігати конфіденційність стосовно його заробітної плати. 9 січня 2009 року завод прийняв внутрішнє положення про комерційну таємницю.

У період із 2006 до 2010 року заявник неодноразово подавав своєму керівництву доповідні записки про необхідність належного поводження з хімічними відходами, а саме лаком з розчинником етиловою кислотою. У 2007 році за його ініціативи було проведено випробування, результати якого не були задовільними.

26 березня 2010 року заявник подав ще одну скаргу своєму керівництву, в якій указав на відсутність належного поводження з хімічними відходами та звинуватив керівництво заводу у відсутності відповідальності та обережності, а 22 квітня 2010 року в місцевій газеті було опубліковано інтерв'ю, у якому заявник обговорював певні недоліки в управлінні заводом.

19 травня 2010 року генеральний директор заводу звільнив заявника з роботи без попередження. У своєму рішенні директор зазначив, що 22 квітня

2010 року в газеті було опубліковано інтерв'ю про завод, яке ґрунтувалося на суперечливих твердженнях заявника. Зокрема, заявник поширив неправдиву інформацію про наукову роботу та експерименти, а також про заробітну плату працівників заводу, чим порушив частину 2 статті 221 Кодексу законів про працю та пункт 2.1.11 трудового договору. Директор дійшов висновку, що цього було достатньо, щоб завод втратив довіру до заявника як до працівника та розірвав трудовий договір на цій підставі, як передбачено підпунктом 7 пункту 1 статті 113 КЗпП.

Заявник оскаржив своє звільнення в суді. При цьому він стверджував, серед іншого, що наказ про його звільнення був незаконним, оскільки в ньому не було зазначено, який саме підпункт частини 2 статті 221 Кодексу законів про працю було порушено. Що стосується стверджуваного порушення пункту 2.1.11 трудового договору, то, за словами заявника, він ніколи не був ознайомлений з визначенням державної, професійної або комерційної таємниці, яка стосувалася заводу.

Після відповіді заводу, у якій стверджувалося, серед іншого, що під час співбесіди заявник розголосив комерційну таємницю всупереч внутрішнім правилам заводу та своїм договірним зобов'язанням, заявник доповнив свій цивільний позов. Він заперечував припущення про те, що він коли-небудь був ознайомлений з внутрішніми правилами заводу щодо її комерційної таємниці, які, як стверджував завод під час судового розгляду, були опубліковані на її онлайн-платформі. Насправді ж він дізнався про таке положення лише під час розгляду цієї цивільної справи в суді. Крім того, інформація, розкрита під час інтерв'ю, не могла вважатися комерційною таємницею, оскільки стосувалася таких питань, як захист навколишнього середовища, шкода здоров'ю людей та безпека на робочому місці. Що стосується інформації про рівень заробітної плати, то заявник стверджував, що роботодавець не міг зробити таку інформацію комерційною таємницею і, в будь-якому разі, згідно з наказом про його звільнення, інформація, яку він повідомив, була неправдивою і необґрунтованою. Крім того, щоб звільнити його у зв'язку з втратою довіри відповідно до пункту 7 частини першої статті 113 КЗпП, завод повинен був обґрунтувати, що він вчинив будь-яку з дій, перелічених у статті 122 КЗпП, чого не було зроблено.

23 вересня 2010 року суд першої інстанції задовольнив апеляцію заявника та визнав наказ про звільнення незаконним. Суд, по суті, підтримав аргументи, наведені заявником та вказав, що не було жодної інформації про шкоду, нібито завдану заводу в результаті надання інтерв'ю. Що стосується інформації про заробітну плату працівників заводу, то районний суд зазначив, що, за твердженням заводу, ця інформація не була точною і тому не могла вважатися комерційною таємницею. Таким чином, завод не мав жодних підстав для звільнення заявника.

7 жовтня 2010 року завод подав апеляцію.

17 лютого 2011 року апеляційний суд скасував рішення від 23 вересня 2010 року і направив справу до районного суду на підставі того, що інтерв'ю заявника містило інформацію, яка підпадає під визначення «комерційної таємниці», як це визначено внутрішніми актами заводу. Більше того, незважаючи на те, що заявник був зобов'язаний зберігати конфіденційність щодо заробітної плати, він поширив інформацію про рівень заробітної плати працівників заводу. Апеляційний суд також зазначив, що, на думку заводу, його ділова репутація була підірвана, внаслідок чого він міг зазнати збитків, включаючи втрату клієнтури або довіри серед споживачів. 13 квітня 2011 року касаційна скарга з питань права, подана заявником на це рішення, була визнана касаційним судом неприйнятною.

19 вересня 2011 року під час другого етапу провадження районний суд відхилив заяву заявника. Зокрема, суд зазначив, що згідно з відповідним наказом і внутрішніми правилами, виданими керівництвом заводу, інформація, що стосувалася, серед іншого, виробничих потужностей заводу, характеру його наукової роботи, поточних експериментів, зберігання сировини, видів продукції і технологічних процесів, які розробляються і впроваджуються, а також заробітної плати працівників, була віднесена до комерційної таємниці.

Заявник подав апеляційну скаргу, покликаючись, серед іншого, на своє право на свободу вираження поглядів та повторив усі аргументи, наведені в районному суді.

1 грудня 2011 року суд відхилив скаргу заявника як необґрунтовану й залишив у силі рішення суду нижчої інстанції. Зокрема, покликаючись на положення внутрішніх актів і правил, виданих керівництвом заводу, пункт 2.1.11 трудового договору заявника та декларацію про його обов'язок зберігати конфіденційність.

8 лютого 2012 року касаційна скарга заявника з питань права була визнана касаційним судом неприйнятною через відсутність підстав.

Заявник скаржився, що його звільнення внаслідок інтерв'ю, опублікованого в газетній статті від 22 квітня 2010 року, порушило його право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ звернув увагу на той факт, що хоча Уряд не заперечував, що мало місце втручання у право заявника на свободу вираження поглядів, але рішення про звільнення заявника було прийнято не державним органом, а приватною компанією. Як зазначалося вище, стаття 10 Конвенції також застосовується, коли відносини між роботодавцем і працівником регулюються, як у цій справі,

приватним правом, і що держава має позитивне зобов'язання захищати право на свободу вираження поглядів навіть у сфері відносин між фізичними особами. За таких обставин ЄСПЛ вважав за доцільне розглянути цю справу з точки зору позитивних зобов'язань держави за статтею 10 Конвенції (див. *Palomo Sánchez and Others v. Іспанія* ([GC], № 28955/06 та 3 інші, §§ 60-62, ECHR 2011). Таким чином, ЄСПЛ мав на меті з'ясувати, чи належним чином судові органи Вірменії, відхиливши позов заявника, забезпечили його право на свободу вираження поглядів у контексті трудових правовідносин.

ЄСПЛ зазначив, що незважаючи на те, що заявник надав детальні аргументи, якими оскаржив законність його звільнення за результатами співбесіди, суди не розглянули жоден з них. Зокрема, вони не встановили, чи були дотримані умови, перелічені у статті 122 КЗпП, для того, щоб виправдати звільнення заявника у зв'язку з втратою довіри роботодавця відповідно до статті 113 § 1 (7) Кодексу. Натомість, дослівно процитувавши відповідні внутрішні документи заводу, що визначають комерційну таємницю, вони, по суті, визнали, що звільнення заявника на підставі того, що роботодавець втратив до нього довіру, було виправданим, оскільки він розголосив інформацію, що підпадає під визначення комерційної таємниці, порушивши таким чином свої договірні зобов'язання. Що стосується покликання Уряду на статтю 121 КЗпП як на підставу для звільнення заявника, то ця стаття навіть не фігурувала в наказі про звільнення заявника.

Крім того, згідно з наказом про звільнення та рішеннями судів заявник порушив КЗпП та трудову дисципліну, розголосивши комерційну таємницю. У самому ж наказі було недвозначно зазначено, що заявник розголосив «необґрунтовану» та «неправдиву» інформацію. На думку ЄСПЛ, підхід національних судів, які назвали твердження заявника «комерційною таємницею», тоді як згідно з наказом про звільнення ця інформація була «неправдивою та необґрунтованою», є суперечливим (див. рішення у справі *Goryaunova v. Ukraine*, № 41752/09, § 59, від 8 жовтня 2020 року). Однак ні національні суди, ні Уряд не звернули уваги на цю суперечність, хоча заявник наголошував на ній як перед національними органами, так і у своїй заяві до Суду.

Також важливим є те, що національні суди не оцінили справу, яка перебувала на їхньому розгляді, у світлі принципів, визначених у їхній практиці за статтею 10 Конвенції. Насправді, ні в наказі про звільнення заявника, ні в рішеннях національних судів не було зазначено, які саме висловлювання заявника, опубліковані в газеті, були визнані неточними або наклепницькими, як на тому наголошував Уряд. Вони не проаналізували аргументів заявника щодо його неодноразових спроб повідомити про свої занепокоєння керівництву. Суди також не перевірили мотивів заявника і, незважаючи на аргумент Уряду, у національних рішеннях немає жодної згадки про те, що заявник діяв недобросовісно.

ЄСПЛ повторив важливість обов'язку лояльності та розсудливості працівників по відношенню до своїх роботодавців, який вимагає, щоб поширення навіть точної інформації здійснювалося помірковано та належним чином. Однак цей обов'язок може бути переважений інтересом, який громадськість може мати до певної інформації (див. *Goryunova v. Ukraine*, № 41752/09, § 61). У своєму інтерв'ю заявник порушив дуже делікатне і важливе питання, що становило суспільний інтерес і стосувалося, як це було представлено в оскаржуваному провадженні, захисту навколишнього середовища, шкоди здоров'ю людей і безпеки на робочому місці. Однак зв'язок між обов'язком лояльності заявника та суспільним інтересом в отриманні інформації про екологічні проблеми та передбачувані правопорушення на величезному хімічному заводі у Вірменії взагалі не розглядався національними судами.

Крім того, національні судові рішення, якими було підтримане звільнення заявника, не містили жодної згадки про будь-яку шкоду, завдану заводу в результаті інтерв'ю із заявником (див. рішення у справі *Palomo Sánchez and Others v. Spain* ([GC], № 28955/06 та 3 інші, §§ 65–66, ECHR, 2011).

Щодо суворості заходу, застосованого до заявника, ЄСПЛ зазначив, що він був найсуворішим з усіх можливих, без будь-якої оцінки доцільності застосування менш суворого заходу (див. *Herbai v. Hungary*, № 11608/15, § 49, від 5 листопада 2019 року).

ЄСПЛ вважав, що при оцінці пропорційності такого серйозного заходу, як звільнення без попередження, національні суди повинні були взяти до уваги й дати всебічний аналіз таких ключових елементів справи, як характер і правдивість заяв, зроблених заявником, його мотиви для інтерв'ю і можливість ефективно відстояти свою точку зору перед адміністрацією, а також шкоду, заподіяну заводу в результаті інтерв'ю заявника. Однак, цього не було зроблено.

Таким чином, ЄСПЛ вважав, що з огляду на обставини цієї справи, національні суди не забезпечили справедливого балансу у світлі критеріїв, установлених у його практиці, між конкуруючими інтересами, які були предметом спору, та не навели «відповідних та достатніх» підстав для своїх рішень.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася вжиття до заявників, працівника поліції та працівника метрополітену, дисциплінарних заходів за те, що вони публічно викривали недоліки в роботі цих інституцій, привертаючи до них увагу громадськості.

Пан Gadzhiyev, полковник поліції мобільного підрозділу охорони Міністерства внутрішніх справ Дагестану, був звільнений у 2013 році після дисциплінарного розслідування, яке встановило, що він чотири рази робив публічні заяви в медіа про корупцію в підрозділах регіональної поліції. Йому зробили догану за те, що він заздалегідь не зв'язався з управлінням інформації та зв'язків з громадськістю Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС).

Пан Gostev, який працював у московському метрополітені з 1992 року, у 2014 році став головою профспілки працівників метрополітену. У 2016 році після низки технічних інцидентів, які призвели до збоїв у роботі, профспілка організувала демонстрацію та низку одиночних пікетів для привернення уваги влади та громадськості до порушень безпеки. Згодом, у зв'язку з подальшими інцидентами, пан Gostev дав два інтерв'ю інтернет медіа порталам як голова профспілки. У 2017 році керівництво московського метрополітену наклало на нього два окремих дисциплінарних стягнення за дачу цих інтерв'ю. Зважаючи на те, що друга санкція була за повторне порушення службових обов'язків, це призвело до його звільнення.

Обидва заявники безуспішно намагалися оскаржити ці рішення в національних судах.

Покликаючись на статтю 10 Конвенції, пан Gadzhiyev скаржився, що його було звільнено за публічне висловлення своєї думки з питань, що становлять загальний інтерес, а пан Gostev стверджував, що йому перешкоджали ефективно виконувати його повноваження голови профспілки.

Оцінка Суду

Щодо заяви пана Gadzhiyev

Суд зазначив, що заявник був покараний дисциплінарними органами МВС за публічні заяви про існуючі порушення в його установі, які стосувалися питань, що виходили за межі його професійної сфери відповідальності та становили правопорушення згідно з національним законодавством. Застосоване до нього покарання було передбачено законом і переслідувало законну мету, а саме захист прав інших осіб.

Суд визнав за необхідне розглянути цю справу насамперед з точки зору прецедентного права, що стосується повідомлень про порушення в державному секторі, визнаючи при цьому, що ця справа також мала ознаки, властиві викривачам, зокрема, беручи до уваги відповідні критерії, викладені, наприклад, у справі *Heinisch v. Germany*, № 28274/08, § 49 (пп. 64-70).

Суд зазначив, що заявник порушив питання, які становили значний суспільний інтерес, виходячи зі свого становища інсайдера. Заявник, як посадова особа, висловлював занепокоєння не лише щодо корупції, але й щодо ефективності та безпеки поліцейських операцій, тобто питань, які, безумовно, становлять значний інтерес для суспільства в цілому. Заяви стосувалися питань, які, хоча частково і ґрунтувалися на оціночних судженнях (таких як оцінка компетентності міністра або якості оперативного планування), також базувалися на конкретних фактичних елементах, зокрема, щодо втрати людських життів під час проведення антитерористичних операцій.

Суд підкреслив, що одним з центральних питань у цій справі була категорична заборона державним посадовим особам робити публічні заяви з питань, що не належать до їхньої компетенції, поза узгодженим курсом. Жорстке застосування цієї заборони без урахування відповідних конкуруючих інтересів може мати значний стримуючий вплив на свободу вираження поглядів державними посадовими особами.

Заявник стверджував, що погані командні рішення призвели до втрати людських життів серед правоохоронців, а також засуджував практику впливу та фаворитизму при призначенні на посади в поліції. Його заяви були підтримані профспілкою працівників поліції, що свідчить про те, що вони не були лише особистою думкою заявника.

Національні суди, в свою чергу, вказали на відсутність доказів на підтримку тверджень заявника. Однак вони вийшли за межі висновків дисциплінарних органів, які явно не були компетентні оцінювати по суті твердження про корупцію або некомпетентність. Суд зазначив, що заявник запропонував надати більш детальну інформацію державному органу, уповноваженому проводити розслідування.

Крім того, підтримка, висловлена профспілкою працівників поліції щодо занепокоєння заявника, як правило, свідчить про те, що його заяви не були мотивовані виключно особистими інтересами або думками, а відображали більш широке занепокоєння в межах установи.

Суд також визнав особливі проблеми, з якими стикаються ті, хто повідомляє про корупцію у власній установі, включаючи ризики репресій та потенційні правові наслідки. У зв'язку з цим той факт, що заявник неодноразово звертався з проханням про проведення незалежного федерального розслідування

і висловлював готовність надати більш детальну інформацію такому розслідуванню, свідчить про його добросовісність.

Що стосується суворості призначеного покарання, Суд зазначив, що національні суди зосередилися головним чином на ствердженні недостатній обґрунтованості тверджень заявника, не звертаючись до інших відповідних критеріїв, розроблених у судовій практиці ЄСПЛ за статтею 10. Крім того, національні суди проігнорували вказівки, надані Конституційним Судом, що є ще одним недоліком в оцінці дотримання прав заявника.

Насамкінець, Суд визнав важливість стриманості та розсудливості при виконанні офіційних функцій. Однак суворе застосування національного законодавства, яке було здійснено в цій справі, діяло як категорична заборона поліцейським коментувати, індивідуально чи колективно, будь-які питання, що стосуються управління їхньою установою, таким чином перешкоджаючи їм висловлюватися з питань, які були поза межами їхньої безпосередньої сфери компетенції.

Зваживши різні інші інтереси, про які йдеться, ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у право заявника на свободу вираження поглядів, зокрема його право на передачу інформації, не було «необхідним у демократичному суспільстві».

Щодо заяви пана Gostev

Суд визнав оскаржуваний захід таким, що «встановлений законом» у значенні пункту 2 статті 10, встановивши, що положення національного законодавства, на які посилалися російські суди як на правову підставу для звільнення, були достатньо чіткими та передбачуваними. Щодо питання про те, чи переслідувало втручання законну мету ЄСПЛ визнав, що оскаржуваний захід був спрямований принаймні на одну з цілей, перелічених у пункті 2 статті 10, а саме на забезпечення громадської безпеки.

Далі ЄСПЛ зазначив, що вирішуючи питання про те, чи було звільнення заявника «необхідним у демократичному суспільстві» у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції, він розгляне цю справу головним чином з точки зору своєї судової практики, яка стосується повідомлень про порушення, визнавши, що ця справа також містить ознаки, характерні для справ викривачів.

Суд повторив, що для того, щоб бути продуктивними, трудові відносини повинні ґрунтуватися на довірі між людьми. Навіть якщо добросовісність, яку необхідно поважати в контексті трудового договору, не передбачає обов'язку абсолютної лояльності до роботодавця або обов'язку стриманості, що тягне за собою підпорядкування працівника інтересам роботодавця, певні прояви права на свободу вираження поглядів, які можуть бути законними в інших контекстах, не є такими в контексті трудових відносин.

У цій справі заявник, працівник московського метрополітену, зробив дві заяви для преси з критикою несправного обладнання, яке використовувалося метрополітеном. Роботодавець та національні суди критикували заявника за те, що він порушив обов'язок стриманості та розсудливості, покладений на нього його статусом і який він зобов'язався поважати, коли вступив на посаду. ЄСПЛ звернув увагу на те, що заявник не розголошував жодної конфіденційної інформації (*Halet v. Luxembourg* [GC], № 21884/18, § 112, від 14 лютого 2023 року).

У своїх заявах для преси заявник посилався на низку серйозних і повторюваних інцидентів, які, за його словами, сталися в московському метрополітені (пожежі, перебої в електропостачанні, вибухи несправного обладнання, проблеми з введенням в експлуатацію нового рухомого складу). Він посилався на «нестачу персоналу, обладнання та ресурсів», а також на «недоліки в обслуговуванні та адаптації інфраструктури до нового обладнання» – обставини, які, на його думку, спричиняли серйозні перебої в роботі метрополітену.

Ці звинувачення, оскільки вони стосувалися безпеки метрополітену, становили інтерес для широкої громадськості, мешканців москви, які регулярно користувалися цим важливим видом транспорту в російській столиці. Більше того, реальність фактів, на які він посилався, ніколи не ставилася під сумнів ні роботодавцем, ні національними судами. Відзначаючи, що останні не змогли оцінити суспільний інтерес заяв, про які йдеться, Суд встановив, що ці заяви становили безперечний суспільний інтерес.

Надаючи оцінку мотивам заявника, ЄСПЛ підкреслив, що діяння, мотивоване особистою образою, ворожістю або очікуванням особистої вигоди, у тому числі фінансової, не виправдовує особливо високого рівня захисту (*Koudechkina v. Russia*, № 29492/05, § 95, від 26 лютого 2009 року). Однак у цій справі Суд зазначив, що ні національні суди, ні Уряд не приписували жодних зловмисних мотивів відповідній особі. Більше того, жодне з висловлювань, про які йдеться, не можна вважати образливим або таким, що становило безпідставний особистий напад на іншу особу. Більше того, заявник стверджував, що мотивом його публічних висловлювань було привернення уваги громадськості до умов безпеки, в яких працюють працівники метрополітену, та до безпеки пасажирів. Відповідно, ЄСПЛ дійшов висновку, що з огляду на зміст оскаржуваних заяв та статус заявника як члена профспілки не має підстав для сумнівів, що мотивами заявника було поліпшення умов праці на підприємстві.

Оцінюючи шкоду, завдану роботодавцю, ЄСПЛ повторив, що необхідно враховувати всі шкідливі наслідки, які може спричинити розголошення інформації, про яку йдеться. У своїх зауваженнях Уряд пояснив, що розголошення інформації про несправності в роботі метрополітену може

мати шкідливі наслідки. На його думку, така інформація могла, по-перше, скомпрометувати репутацію служби, підірвавши довіру користувачів до виду транспорту, який вони могли більше не вважати безпечним, по-друге, викликати паніку серед них і, нарешті, поставити під загрозу безпеку метрополітену, оскільки інформація, про яку йшлося, на думку Уряду, могла бути використана зловмисниками. Заявник заперечив ці аргументи.

ЄСПЛ зазначив, що національні суди не приймали рішення з цього питання. Тому Суд взяв до уваги пояснення Уряду та погодився з тим, що розголошення інформації про аномалії в роботі метрополітену дійсно могло зашкодити репутації московського метрополітену, а також репутації його постачальників, таких як виробники вагонів метро та іншого рухомого складу, щодо якості яких він висловлював застереження. Щодо ризиків, розголошення інформації щодо яких, на думку Уряду, становило загрозу безпеці, Суд зазначив, що в таких питаннях навіть на перший погляд незначні деталі, які не були класифіковані як конфіденційні, можуть мати важливе значення і бути використані в зловмисних цілях. Водночас, за відсутності аналізу з боку національних судів, ці ризики видаються гіпотетичними. Таким чином, не схоже, що оспорювані заяви завдали будь-якої шкоди роботодавцю заявника.

Що стосується суворості покарання, ЄСПЛ нагадав, що члени профспілки повинні мати можливість висловлювати роботодавцю свої вимоги, спрямовані на поліпшення умов праці на підприємстві. Профспілка, яка не може вільно висловлювати свої ідеї з цього приводу, фактично буде позбавлена важливого засобу дії. Отже, для того, щоб гарантувати реальний та ефективний обсяг прав профспілок, національні органи влади повинні забезпечити, щоб непропорційні санкції не перешкоджали представникам профспілок висловлювати та захищати інтереси своїх членів. Більше того, існує мало можливостей для законного обмеження дебатів з питань, що становлять суспільний інтерес.

Однак у цій справі заявник був підданий найсуворішому покаранню, передбаченому трудовим законодавством, а саме звільненню. На думку ЄСПЛ, такий дисциплінарний захід міг мати негативні наслідки для кар'єри заявника та його здатності знайти іншу роботу, враховуючи специфіку його підготовки та монополію, яку здійснював його колишній роботодавець у транспортному секторі москви. Суд також взяв до уваги стримуючий ефект, який покарання могло мати для інших працівників у цьому секторі.

Поклавши на одну шальку терезів шкоду, заподіяну роботодавцю, а на іншу – суспільний інтерес у отриманні інформації, яку заявник передав пресі, реальність фактів, які він розкрив, і суворість накладеного на нього покарання, ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у право заявника на свободу вираження поглядів не було «необхідним у демократичному суспільстві».

Висновок

Порушення статті 10 (свобода вираження поглядів) Конвенції щодо обох заявників.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 15 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ)

AMERISOC CENTER S.R.L. v. Luxembourg (№ 50527/20)

Обставини справи

У цій справі компанія-заявник – коста-риканська компанія зі штаб-квартирою в місті Сан-Хосе (Коста-Ріка), посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності), скаржилася на арешт активів, які вона зберігала на банківському рахунку в Люксембурзі, стверджуючи, що цей захід не супроводжувався процесуальними гарантіями, не був передбачений законом, не переслідував законної мети та був непропорційним.

5 грудня 2018 року слідчий суддя Люксембургу видав наказ про обшук і арешт активів на банківському рахунку компанії-заявника на підставі запиту про міжнародну взаємну правову допомогу, виданого прокуратурою міста Ліми (Перу) 22 листопада 2018 року. Цей арешт був спрямований на забезпечення подальшої конфіскації коштів у рамках кримінального провадження, відкритого перуанською владою.

Таким чином, 6 грудня 2018 року було накладено арешт на банківські кошти в сумі 2 605 589 доларів США, які, за словами компанії-заявника, становили практично всі її активи.

Компанія-заявник безуспішно намагалася оскаржити цей арешт в органах влади міст Перу та Люксембургу. 11 березня 2024 року у відповідь на запитання Суду компанія-заявник зазначила, що кошти все ще заморожені.

Оцінка Суду

Суд встановив, що рішення від 5 грудня 2018 року про арешт коштів на банківському рахунку становило втручання у право компанії-заявника на мирне володіння своїм майном. Це втручання було передбачено Законом про міжнародну взаємну правову допомогу і переслідувало законну мету (співробітництво між державами з метою боротьби з організованою злочинністю та запобігання незаконному використанню у небезпечний для суспільства спосіб майна, що має потенційно незаконне походження).

Суд зазначив, що стаття 9 Закону про міжнародну взаємну правову допомогу Люксембургу передбачає, що якщо вилучення було здійснено люксембурзькими органами влади на запит іноземного органу, законність провадження підлягає систематичній перевірці. У такому провадженні «зацікавлена третя сторона» (у даному випадку клієнт банку, а саме компанія-

заявник) могла подати заперечення протягом десяти днів з дати, коли банк був повідомлений про рішення про накладення арешту.

Якщо банк інформував клієнта про рішення про накладення арешту на кошти, клієнт міг подати свої заперечення та висунути свої аргументи, в тому числі спрямовані на повернення заморожених коштів.

Однак ситуація була іншою, якщо банк вирішив не повідомляти клієнта про існування такого рішення. Дійсно, Закон про міжнародну взаємну правову допомогу не передбачав обов'язкового механізму, який би забезпечував інформування третьої сторони про запит про міжнародну взаємну правову допомогу, пов'язану з арештом її банківських коштів або активів. У таких випадках клієнт не знав про початок перебігу десятиденного строку для подання заперечень відповідно до статті 9 Закону про міжнародну взаємну правову допомогу.

Саме так сталося у цій справі, де компанія-заявник дізналася про рішення про арешт від 5 грудня 2018 року лише після спливу строку для подання заперечень, передбаченого статтею 9 Закону про міжнародну взаємну правову допомогу. Таким чином, рішення від 1 лютого 2019 року Округового Суду Люксембургу, який визнав, що процедура відповідає формальним вимогам, було винесено без надання компанії-заявнику можливості подати заперечення відповідно до статті 9 Закону про міжнародну правову допомогу.

Таким чином, компанія-заявник подала заяву про повернення активів відповідно до статті 11 Закону про міжнародну правову допомогу, яка була відхилена як необґрунтована.

ЄСПЛ встановив, що влада Люксембургу ніколи не оцінювала пропорційність заходу, який за своїм характером і обсягом, на перший погляд, видавався значним і суворим, і який, до того ж, тривав протягом шести років.

Обов'язком національних судів було переконатися, що заморожування активів компанії-заявника не завдасть їй більшої шкоди, ніж та, яка неминуче впливала з таких заходів. ЄСПЛ раніше вказував, що хоча будь-який арешт тягне за собою шкоду, фактична шкода, понесена особами, які постраждали від такого заходу, не повинна бути більшою, ніж та, яка є неминучою, якщо вона сумісна зі статтею 1 Першого протоколу. Суд, безумовно, усвідомлював труднощі, притаманні міжнародному співробітництву. Однак, навіть якщо захід було призначено в контексті запиту про міжнародну взаємну правову допомогу, виданого іншою державою, як у цій справі, національні органи влади були зобов'язані застосовувати ці принципи по суті, і робити це з урахуванням конкретних характеристик і механізмів міжнародної взаємної правової допомоги.

У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що межі розгляду справи люксембурзькими судами були занадто вузькими, щоб задовольнити вимогу

пошуку «справедливого балансу», притаманну статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Цей висновок був підкріплений тим, що питання, яке розглядалося, не оцінювалося і перуанською владою.

Таким чином, національні суди не надали заявнику розумної можливості розгляду його справи у змагальному порядку. Така ситуація склалася, по-перше, внаслідок дії Закону про міжнародну взаємну правову допомогу, який не передбачав, що інформація про наказ про заморожування коштів повинна бути передана клієнту банку, і, по-друге, внаслідок рішення національних судів не розглядати аргументи заявника відповідно до розділу 11 цього закону.

Суд повторив, що держави мають більше можливостей для вибору відповідних засобів, за допомогою яких вони можуть забезпечити відповідність своїх правових систем вимогам Конвенції. Таким чином, він не повинен був вирішувати питання про те, який з двох національних засобів правового захисту, передбачених статтями 9 і 11 Закону про міжнародну правову допомогу, відповідно, був більш придатним для забезпечення дотримання вимог Конвенції.

ЄСПЛ встановив, що арешт активів компанії-заявника становив у цій справі втручання в її право на мирне володіння своїм майном, яке, за відсутності засобу правового захисту, за допомогою якого можна було б ефективно оскаржити цей захід, було непропорційним переслідуваній законній меті. Відповідно, мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 17 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справи заявниць стосувалися визнання недійсним їх права власності на земельні ділянки, якими вони володіли та користувалися впродовж багатьох років, на підставі того, що ці землі знаходилися в охоронних зонах залізниць, а отже, ніколи не повинні були передаватися у приватну власність. Заявниці посилалися на статтю 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

Заява № 27849/15

У 1965 році чоловік заявниці отримав дозвіл на будівництво будинку на земельній ділянці, що належала місцевому колгоспу; очевидно, він так і не оформив своє право власності ні на будинок, ні на землю. Заявниця та її чоловік проживали в цьому будинку приблизно з 1970 року.

Рішенням суду від 17 серпня 2005 року вимоги заявниці щодо успадкування майна після смерті чоловіка були задоволені. Суд постановив «визнати право власності [заявниці] на ... спадкове майно, що складається з [будинку та земельної ділянки]».

Рішенням сільської ради від 7 грудня 2009 року було затверджено технічну документацію заявниці на передачу у приватну власність двох земельних ділянок.

У 2010 році заявниця отримала свідоцтво про право власності (державний акт) на дві земельні ділянки площею 0,25 га та 0,0575 га. Виявляється, що більша ділянка, на якій був розташований її будинок, накладалася на залізничну колію.

У січні 2014 року Державне підприємство «Львівська залізниця» (далі – Залізниця) порушило цивільну справу проти заявниці та сільської ради з вимогою скасувати рішення останньої від 7 грудня 2009 року та визнати право власності заявниці недійсним. Залізниця стверджувала, що за результатами документальної перевірки, проведеної у жовтні 2013 року, було встановлено, що земельні ділянки заявниці частково співпадають з межами охоронної зони Залізниці. Дійшовши такого висновку, інспектор покладався на технічні документи, а саме плани будівництва Залізниці, датовані 1949 роком, згідно з якими охоронна зона в цьому місці становила шістдесят метрів з кожного боку, тоді як земельна ділянка заявниці була розташована на відстані двадцяти восьми метрів від осі залізничної колії.

Залізниця також посилалася на декілька документів радянських часів щодо використання земель залізницями, а також на Земельний кодекс України та Закон України Про транспорт, які передбачали, що землі, які входять до складу охоронних зон залізниць, є частиною земель залізничного транспорту

і перебувають у державній власності. Сільська рада та заявниця заперечували проти цих вимог, стверджуючи, що виділення землі заявниці було законним, оскільки Залізниця не мала оформленого права власності на земельні ділянки, про які йшлося.

Рішенням від 3 квітня 2014 року суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги Залізниці, по суті повторивши її аргументи.

Заявниця оскаржила це рішення, і 12 червня 2014 року Апеляційний суд Чернівецької області задовольнив її апеляційну скаргу. Він скасував вищезгадане рішення і встановив, що Залізниця не довела, що її право на спірну земельну ділянку було належним чином оформлено, хоча цього вимагало як радянське законодавство, чинне на момент будівництва залізничної колії, про яку йдеться, так і сучасне українське законодавство. Суд також зазначив, що жодна з підстав для припинення права власності, передбачених статтею 140 Земельного кодексу, не була застосована у справі заявниці.

Суд касаційної інстанції скасував рішення апеляційного суду та залишив у силі рішення місцевого суду і його мотивування.

Заява № 33358/15

За словами другої заявниці, у 1946 році її дідусь отримав право користування земельною ділянкою в селі Брюховичі для ведення садівництва, і з того часу сім'я заявниці працювала на цій землі.

У 2005 році заявниця ініціювала процедуру отримання права власності на цю земельну ділянку.

Рішенням від 20 липня 2006 року сільська рада затвердила технічну документацію, розроблену заявницею на спірну земельну ділянку. 14 грудня 2006 року заявниця отримала свідоцтво про право власності на земельну ділянку площею 0,1366 га.

У березні 2014 року місцева прокуратура разом із Укрзалізницею та Міністерством інфраструктури розпочала провадження з метою скасування вищезгаданого рішення сільської ради та визнання недійсним права власності заявниці. Прокурор посилався на технічний план будівництва Залізниці, датований 1962 роком, згідно з яким частина земельної ділянки, що належала заявниці, накладалася на земельну ділянку, нібито виділену Залізниці, оскільки охоронна зона залізниці в цьому місці становила сорок метрів. Прокуратура стверджувала, що будь-яке виділення землі, що зачіпає землі Залізниці, повинно проводитися за її згодою, чого не було зроблено у справі заявниці.

12 вересня 2014 року суд першої інстанції відхилив позовні вимоги прокурора, встановивши, що Залізниця не мала правовстановлюючих документів на спірну земельну ділянку і що технічний план 1962 року не міг свідчити про існування таких прав. Суд також встановив, що не було необхідності

отримувати згоду Залізниці під час первинної процедури надання заявниці правовстановлюючих документів на спірну земельну ділянку сільською радою, оскільки зі сторони, зверненої до залізничної колії, ця ділянка межувала з проїздом, що належав до «земель загального користування», а не безпосередньо з залізничною колією.

Після апеляційного оскарження цього рішення Апеляційний суд Львівської області 8 грудня 2014 року скасував його та прийняв рішення, підтримане згодом судом касаційної інстанції, на користь прокуратури. Суд по суті повторив аргументи, наведені прокурором у своєму позові.

Оцінка Суду

ЄСПЛ виснував, що у цій справі мало місце втручання у володіння заявників. Незалежно від того, чи розглядається воно як позбавлення власності, чи як контроль над майном, що використовується, застосовні принципи залишаються незмінними (див. рішення у справах *Ünsper Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria*, № 3503/08, § 39-40, від 13 жовтня 2015 року та, наприклад, *Kryvenkuu v. Ukraine*, № 43768/07, §§ 41-42 та § 45, від 16 лютого 2017 року). Таким чином, ЄСПЛ розглянув, чи було це втручання законним, чи переслідувало воно загальний інтерес і чи було воно пропорційним.

Щодо питання законності Суд зазначив, що, хоча національні суди у своїх рішеннях посилалися на низку законодавчих положень, видається, що один і той самий набір положень дозволив їм дійти різних висновків. Суди, які прийняли рішення не на користь заявниць, зосередилися на тому, що земельні ділянки, про які йшлося, безпосередньо прилягають до залізничних колій, а отже, знаходяться в охоронній зоні Залізниці, і що цього самого по собі було достатньо для того, щоб Залізниця могла відстоювати свої права на цю землю (див. пункти 9 і 18 рішення). Суди, які ухвалювали рішення на користь заявниць, зосереджували увагу на тому, що Залізниця не мала формального права на спірні земельні ділянки, тому вони не могли бути витребувані у заявниць (див. пункти 10 та 17 рішення).

Водночас Суд не міг залишити поза увагою висновки апеляційного суду у справі першої заявниці про те, що жодна з підстав припинення права власності на землю, вичерпним чином передбачених статтею 140 Земельного кодексу, не була застосована у цій справі (див. пункти 10 та 21 рішення). Уряд не надав жодних конкретних пояснень з цього приводу.

Що стосується законної мети, Суд в принципі визнав, що існує загальний інтерес у збереженні охоронних зон вздовж залізничних колій, оскільки вони є заходом безпеки, спрямованим на безпечну та ефективну роботу залізничного транспорту та захисту населення. Тим не менш, спірні земельні ділянки

знаходилися в безпосередній близькості від залізничних колій протягом десятиліть. Більше того, у справі першої заявниці земля була виділена її чоловікові вже після того, як була побудована залізнична колія. Очевидно, що першій заявниці та її чоловікові ніколи не чинилися перешкоди у користуванні цією землею до 2014 року.

Підсумовуючи, Суд мав сумніви щодо законності втручання, про яке йдеться, з точки зору передбачуваності застосовного законодавства та існування реального суспільного інтересу, здатного виправдати втручання. Тим не менш, Суд не вважав за необхідне виносити рішення з цих питань, оскільки втручання в будь-якому випадку є непропорційним з причин, викладених нижче (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Batkivska Turbota Foundation v. Ukraine*, № 5876/15, §§ 57 та 62, від 9 жовтня 2018 року).

У цій справі сама Залізниця або прокуратура від її імені порушили цивільне провадження з метою скасування рішень місцевих рад про виділення земельних ділянок заявникам та визнання недійсними їхніх прав власності, стверджуючи, що таке виділення було незаконним з самого початку, оскільки земля належала до охоронної зони Залізниць. Цю ситуацію слід розглядати у світлі вищезгаданого «принципу належного врядування». У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що на національному рівні, яким би чином земля не була відібрана у заявниць, добровільно чи ні, в рамках відчуження землі з мотивів суспільної необхідності, виплата компенсації була б обов'язковою відповідно до національного законодавства (див. пункти 23 і 36 рішення).

І навпаки, тип провадження, ініційований у цих справах (провадження *rei vindicatio*), не передбачав примусової компенсації за втрату земельної ділянки. Суду не було надано переконливих аргументів, які б свідчили про існування чіткого національного законодавства, яке б передбачало грошову або будь-яку іншу форму компенсації за будь-яку шкоду в ситуації заявниць. Таким чином, заявниці були позбавлені майна без будь-якої компенсації.

Суд також зазначив, що після визнання недійсним права власності першої заявниці на земельну ділянку у 2014 році Залізниця, очевидно, не вжила жодних заходів щодо реєстрації свого права власності на неї або будь-яких інших дій, пов'язаних із земельною ділянкою.

Що стосується другої заявниці, Суд зазначив, що її право власності на всю земельну ділянку було визнано недійсним, незважаючи на те, що лише невелика її частина перетиналася з охоронною зоною Залізниць, і цей факт був визнаний самими національними судами (див. пункт 18 рішення).

З огляду на викладене вище, ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у право власності заявниць, окрім того, що викликало серйозні сумніви щодо його законності та відповідності загальним інтересам, поклало на них

непропорційний тягар, оскільки їм не було запропоновано жодної компенсації за вилучену у них земельну ділянку.

Відповідно, мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 24 жовтня 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

МУКНАЙЛЫК AND OTHERS v. Ukraine (№ 32972/20 та 4 інших – див. перелік у Додатку): непроведення ефективного розслідування смерті чи нещасних випадків, які становили загрозу життю, до яких не були причетні представники Держави – порушення

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

SYSOYEVA AND OTHERS v. Ukraine (№ 19524/13 та 6 інших – див. перелік у Додатку): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами – порушення

SHAYKOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 56961/22 та 15 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

RISTA AND OTHERS v. Ukraine (№ 6116/23 та 9 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

PODOLYCH AND OTHERS v. Ukraine (№ 12994/23 та 9 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

KALIMOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 26875/23 та 10 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

MALYEV v. Ukraine (№ 39488/15): затримання особи без ухвали слідчого судді на підставі того, що вона нібито щойно вчинила злочин, за відсутності конкретних обставин, які б це підтверджували – порушення

BEZYAZYKOV AND VOLOVYK v. Ukraine (№ 44245/17 та 2 інших – див. перелік у Додатку): недоліки у провадженні щодо перегляду законності тримання під вартою; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

FESENKO v. Ukraine (№ 18693/16): надмірна тривалість провадження у справі про банкрутство – порушення

KLYMUKH AND OTHERS v. Ukraine (№ 55919/16 та 2 інших – див. перелік у Додатку): відмова в доступі до судів вищої інстанції – порушення

RYASKA v. Ukraine (№ 3339/23): невиконання рішення національного суду, постановленого на користь заявника, яким зобов'язано державний орган вчинити певні дії – порушення

SHEMET v. Ukraine (№ 17019/15): нерозгляд національними судами вимоги заявниці про відшкодування шкоди в межах її пенсійного спору – порушення

Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)

BLAGOVESHCHENSKA AND BORYSENKO v. Ukraine (№ 30182/17 та 32155/17): неефективність національного розслідування щодо медичної недбалості приватної клініки – порушення

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

ALPERIN v. Ukraine (№ 41028/20): пропорційна конфіскація частини застави заявника – підприємця у сфері міжнародних морських перевезень, за порушення зобов'язання про передачу всіх міжнародних проїзних документів, які б дозволили йому перетнути державний кордон, встановлене в межах умов застави – відсутність порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (жовтень 2024 року). Рішення за період із 01.10.2024 по 31.10.2024 / Відп. за вип.: Д. О. Мудрак, С. В. Гаврилюк, А. А. Петренко, О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2024. – 79 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>,

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 @supremecourt_ua

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua